This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Ruskinröl s az Angol praerafaelitákról

Aladár Kriesch

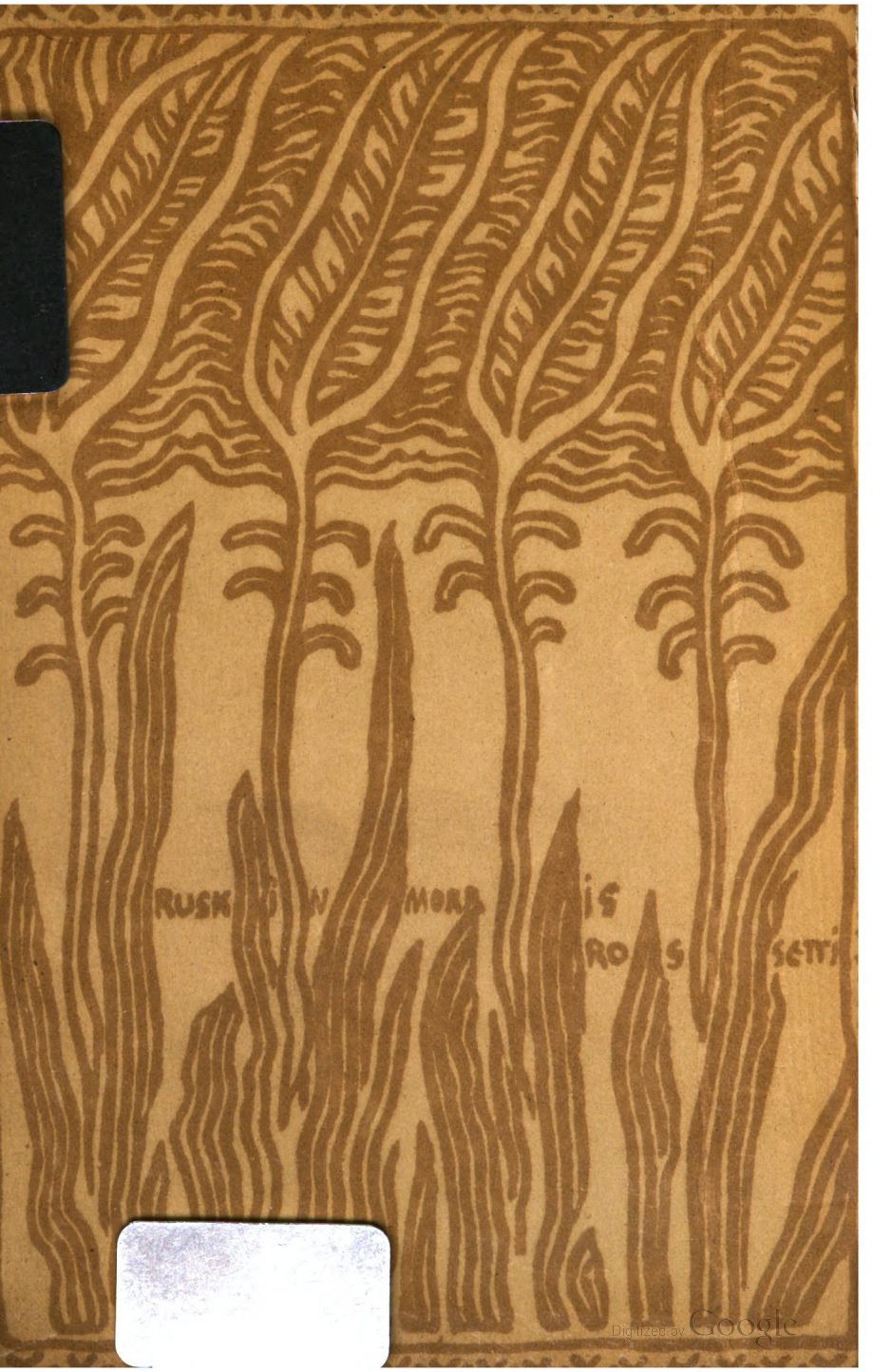

Digitized by Google

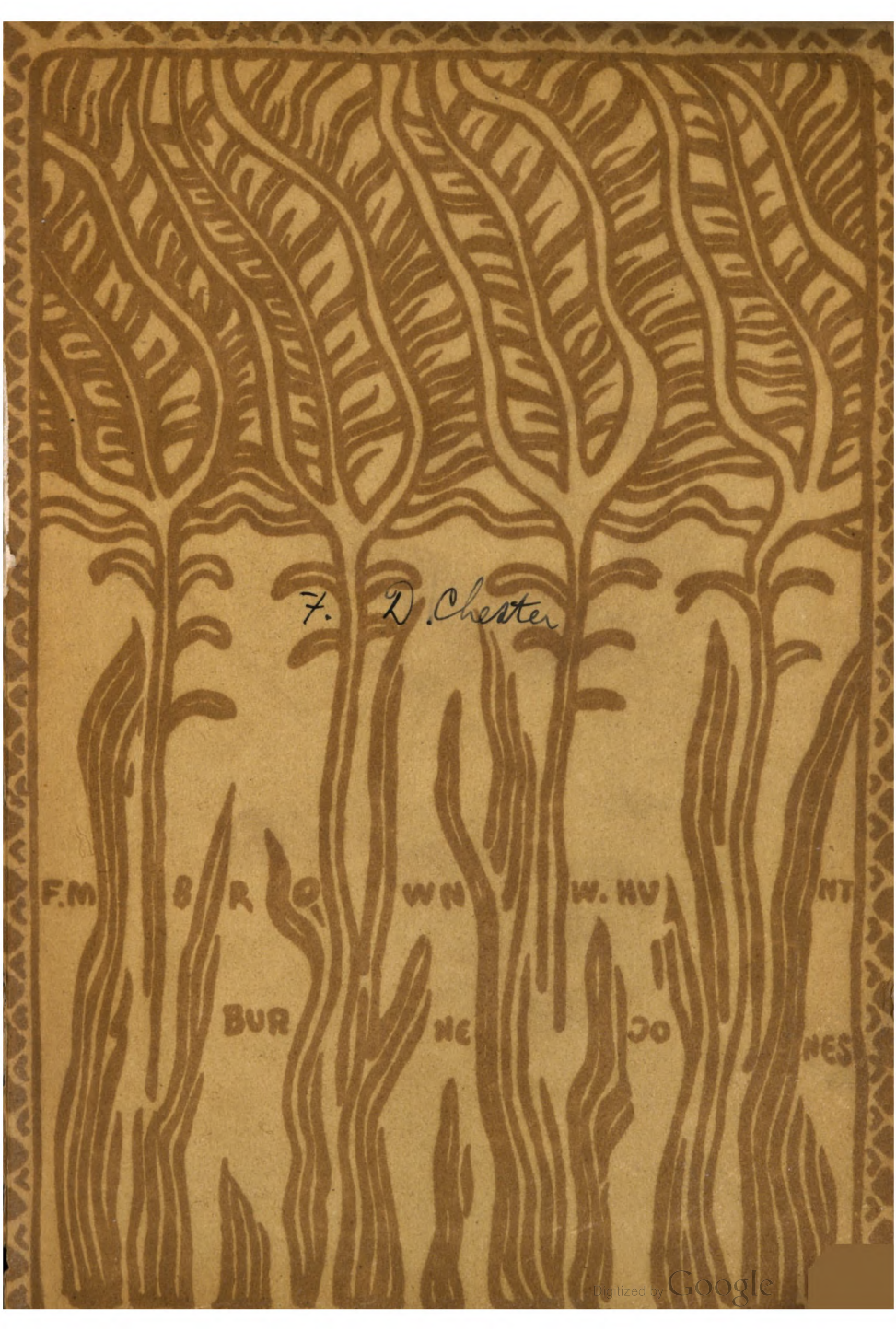

Digitized by Google

Digitized by Google

A MŰBARÁTOK KÖRE KIADÁSA

(1904. évi tagilletmény)

Digitized by Google

Digitized by Google

° KRIESCH ALADÁR RUSKINRŐL S AZ ANGOL PRÆRAFAELITÁKRÓL.

M
D
C
C
C
C
IIII

A Műbarátok Körében tartott négy előadás. I. Ruskin művészi hitvallása. II. Morris és reformtörekvései. III. A prærafaelita kör irodalmi működése. IV. A prærafaelita képírók.

Digitized by Google

KD 15555

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1419

Dieser schöne Begriff von Macht und Schranken, von Willkür
Und Gesetz, von Freiheit und Mass, von beweglicher Ordnung,
Vorzug und Mangel, erfreue dich hoch; die heilige Muse
Bringt harmonisch ihn dir, mit sanftem Zwange belehrend.

Goethe, Metamorphose der Thiere

Franklin-Társulat nyomdája

Digitized by Google

RUSKIN
MŰVÉSZI HITVALLÁSA

Digitized by Google

Digitized by Google

Ruskin művészi hitvallása

ELSŐ FELOLVASÁS

I

Időn egy viszonylag közelmúlt kor művészi törekvései és alkotásai, hitvallása és munkája felé fordítjuk figyelmünket, teszszük azt nem csak azért, hogy eme kor történetét, eseményeit és küzdelmeit rövidesen elmondjuk, hanem hogy azokból magunk számára a tanulságot le is vonjuk. Hiszen minden egyes kornak értéke, a mennyiben összehasonlításról szó lehet, tisztán az általa a következő generatiókra hagyományozott igazságnak eleven erejétől függ — tehát a hatás nagyságától és tisztaságától, melyet az utókorra gyakorol.

Négy hosszú századon át ereszkedett le folytonos lejtőn feltartóztathatlanul az európai ember művészete. — S ennek a lejtőnek a legalsóbb fokát talán a múlt század első felében érte el. — Hogy egyszer és mindenkorra tisztába jöjjünk a fogalmakkal, itt mindenkor művészetek alatt rövidség kedvéért a képzőművészeteket fogom

Digitized by Google

érteni. Ennek a művészetnek már az élethez semmi köze nem volt, összezsugorodott, pókháló, por belepte — úgy látszott, örökre elaludni készül. Az emberiség nagy része, mely akkor teljesen a természettudományok s a belőlük dedukált materialismus jegyében állott s vezetőit ezen a téren — mint mindig — félreértette, körülbelül úgy okoskodott, hogy a művészetek az emberiség gyermek- és ifjukorába valók, mi azonban most már a férfikorba léptünk, tehát félre a játékszerekkel s éljen a komoly tudomány, azaz természettudomány.

Voltak ugyan egynehányan, a kik szivük mélyén valami zsibongásfélét éreztek, ha művészek voltak, hát képeket is festettek, szobrokat faragtak, de kétkedve, de szárnyaszegetten, mert semminemű kapcsolatot az ő munkálkodásaik s az emberiség törekvései között nem találhattak. Igaz, ekkor élt Millet, Jean François Millet, ő belevitte ugyan az életet a művészetbe, de nem a művészetet az életbe. Kapcsolatot a kettő között ő sem tudott létesíteni. Ő sem kellett senkinek!

És ekkor eléáll egy ember, egy próféta, egy látnok és kijelenti, hogy a művészet — itt már nem csak képzőművészetekről van szó — az az égnek meredő útmutató, lobogó fáklya és világító

Digitized by Google

torony, melynek fénye világítja be az emberiség útját a boldogság és a megismerés felé. Nem téved belé az ok- és okozat-fürkészés — azaz a saját farkába harapó kígyó — labyrinthusába, hanem egyszerűen szemünk elé tartja igéző Medusafőként az összességnek egységes és törvényszerű voltát — az örök törvényt, melynek követése: élet, tagadása: halál. Reámutat arra, hogy a művészet az, mely szerény analogiában bár, de közvetlenül megtanít e nagy törvény megismerésére és hogy az ember művészi munkálkodása hasonmása kicsinyben a nagy természet organisáló tevékenységének. A legpositivabb materialismus korában, midőn az egyszerű sejt megtalálhatása által az élet problemáját megoldottnak vélték, ő nyugodtan előáll és valamint Mózes a Sinai hegyéről lehozza kőbe rovott tíz parancsolatát, Ő is kijelenti, mire őt jelenésszerűen az alpesek s a Mont-Blanc tanították, hogy «Az emberi élet czélja — az Istenség szemlélése». Azaz: annyiban ember az ember, a mennyiben magát elválaszthatlanul egynek érzi a Mindenséggel.

Az az ember, a ki mindezeket átérezte, felgondolta s kimondotta — Ruskin volt.

Az ő szavára egyszerre nagyot fordult, teljesen megváltozott a helyzet. A «l'art pour l'art» —

Digitized by Google

IX. Pius pápa csalhatatlansági bullájához nagyban hasonlatos — elvének tehetetlensége és üressége egyszeriben világossá lőn. Ujra helyreállott az összekötő kapocs az ember minden cselekedete és gondolata között és örömteljes bizonyossággá vált ismét a művészetek szükséges volta. De így van ez mindig. Az ember akkor botlik rendesen legnagyobbat, a midőn valamit eleve kizár megismerése köréből. A tagadás gyakorta fejletlenséget is jelent. A ki vak, egyszerűen tagadhatja a szín, a fény létezését; a kinek nem voltak sohasem művészi sensatiói — bár ilyen ember alig képzelhető — egyszerűen tagadja a művészetet.

Az ember nagysága nem abban áll, hogy mennyit tud, hanem abban, hogy milyen új és mély kapcsolatokat tud létesíteni az általunk ismert dolgok között.

Midőn tehát Ruskin nyilvánvalóvá tette az összeség egységes, organikus voltát, az élet minden megnyilatkozásának, a porszemnek, a gletscherek havának, a virágnak és az emberi elménck egyazonosságát és ezen törvény megismerésének szükségszerű folyományaként állította oda a művészetet, megvetette egy új művészi kornak az alapját. Mi mindnyájan az ő tanítványai vagyunk, akár olvastuk csak egy sorát is, akár nem. S az

Digitized by Google

egész modern művészi mozgalomnak — ennek a talán mégis növekedő lavinának — ő a megindítója. Habár a legtöbben nem is tudnak róla. De a nevek sohasem határoztak.

Midőn Ruskin a «Modern Painters» első kötetét megírta, ő még csak Turner művészetét ismerte és szerette. És a természetet. A természet volt néki mindenben tanító mestere, ez vezette őt be az ő csillaghímes azurdomjából ama másik, talán még titokzatosabb szentélybe, a művészetek templomába. Neki, a ki szeplőtlenül közeledett hozzá, feltárta minden legtitkosabb báját; számára beszéltek a lombok és zengtek a kövek. Mint az apostolokra a pünkösdi tüzes nyelvek, úgy száll lelkére kinyilatkoztatásszerűen a természet harmóniája és gyönyörűsége. És ebből a harmóniából látja meg, fejti ki mindazt, a mi igaz és hazug, boldogító és gonosz, szép és gyötrelmes a földön. Egészen trivialisnak hangzik előttünk, hogy valaki felfedezze nekünk a természet szépségeit. Hiszen Ruskin előtt is voltak poéták, a kiket meghatott a víz partján ringó liliom, vagy a havasok biborban fürdő orma. De el kell olvasnunk Ruskint, hogy egyszeribe átérezzük, mennyire néztünk csak és nem láttunk, figyeltünk talán, és nem hallottunk, és hogy nem volt

Digitized by Google

lelkünk sem elég nagy, sem elég tiszta, sem elég nyugodt, hogy az őt körülövező mindenséget tükörként visszavesse.

Ruskint már gyermekkorában mindenekfölött a természet érdekelte s vonzotta. Az Oxford Collége-n Ackland Henry barátjával geologizál, botanizál. Szüleivel tett utazásai Skóciában s Irlandban, Francziaországban, Svájczban s végül Olaszországban e szeretetét a rajongásig fokozták. A legnagyobb odaadással és gonddal rajzolt, figyelte meg minden fűszál hajlását, elvonuló felhő vonalait, minden kő szögletét. S talán az is tette szemlélődését oly mélylyé és mindent felölelővé, hogy a természethez minden oldalról iparkodott közeledni: úgy is mint természettudós és úgy is, mint művész. Bár az analysálásnál soha nem áll meg; mindig újra meg újra, száz meg százféle alakban építi fel előttünk a nagy synthetikus törvényt.

Első kötetét (ifjukori verseitől s más apróságoktól eltekintve) tulajdonképen azért írta, hogy az általa annyira csodált Turner geniejét kortársainak bemutassa.

Csodálatos mélységgel és gazdagsággal tárja fel előttünk a víz s a levegő, a felhők, fák és virágok, a sziklák és mezők szépségeit, fejti le

Digitized by Google

róluk a bennük lakozó igazságot. Kimutatja, hogy mit nem láttak és éreztek ebből a régi tájképfestők és mennyi újat és igazat viszontag Turner. Bizonyítja a modern tájkép korszakalkotó, önálló és jogosult törekvéseit; elementáris igazságát. Visszakövetelni számára a természetet. Ilyenkor szavait oly diadalmas erővel bocsátja a világ négy tája felé, mint akár a világbíró az ő tízezer harsonás angyalát az ítélet napján. Hallgassuk meg pl. szavait, a melyekkel az ég szépségét és jelentőségét festi. «Különös dolog, hogy mily keveset tudnak általánosságban az emberek az égről. A teremtésnek az a része ez, a melyben a természet többet tett az ember gyönyörködtetésére, többet azzal az egyedüli és nyilvánvaló szándékkal, hogy beszéljen hozzá s tanítsa őt, mint bármelyik más alkotásában s még is ez a rész az, a melyre mi a legkevesebb ügyet vetünk. Kicsiny száma lesz az ő alkotásainak, melyek szervezkedésük minden részével nem utalnának valami más, anyagibb és lényegibb czélra, mint pusztán az ember gyönyörködtetésére; de az ég minden lényegesebb czéljának elég volna téve, már a mennyire mi tudunk hozzá, ha úgy körülbelül minden harmadik nap valami nagy, csunya, fekete felhő jelennék meg az égbolton, mindent

Digitized by Google

jól megáztatna s aztán megint elvonulna a kék égről, legfölebb egy kis finom reggeli s esti ködöt hagyva hátra harmatnak. S e helyett — nincs éltünk bármely napjának egyetlen pillanata, a melyben a természet nem tárna fel előttünk jelenést jelenés után, festményt festmény után, gloriát gloria után, oly magasrendű és állandó törvényeken építve fel legtökéletesebb szépségeit — hogy kétségtelen bizonysággá válik előttünk: mindez a mi örökkön való gyönyörűségünkre történik. És minden ember, bármilyen viszonyok között, bármily messze is álljon különben a szépség forrásaitól, állandóan maga előtt látja a természet ezen munkálkodását. A föld legnemesebb jelenségeit csak kevesen láthatják és ismerik; nem adatott meg nekünk, hogy közelükben élhessünk; állandó közellétünk mintegy zavarni, akadályozni látszik őket munkálkodásukban, — de az ég mindnyájunk számára való; «bármilyen fényes és ragyogó — mégis a mindennapi kenyérhez hasonló». Minden működésében szívünk bátorítására s felemelésére törekszik, hogy azt megnyugtassa, portól, piszoktól megtisztítsa. Néha hizelkedő, néha szeszélyes, néha titokzatos, — de sohasem ugyanaz két pillanatra sem; majdnem emberi szenvedélyeiben, majdnem szel-

Digitized by Google

lemi gyöngédségében, majdnem isteni végtelenségében, oly tisztán hivatkozik mind arra, a mi bennünk halhatatlan, a mily határozottan látszik sujtani vagy áldani halandó részünket. És mégis, mi nem figyelünk reája, nem gondolunk vele, csak a mennyiben állati érdekeinket érinti. Valami jelentőség nélküli, egyhangú véletlennek tekintjük mindazt, a mivel ő világosabban szól hozzánk, mint a vadállatokhoz, mindarra, a mi tanubizonyságot tesz arról, hogy a Mindenható palástja redőiből egyebet is bocsátott ránk a világosságnál és pornál, a mikben fával, féreggel osztozunk. Oly közönségesnek s hiábavalónak találjuk mindezt, a mi nem érdemli meg egy pillanatnyi figyelmünket, vagy egy csodálkozó pillantásunkat. Midőn legunottabb unalmunk s legbárgyubb léhaságunk perczeiben az éghez fordulunk, mint utolsó kibúvóhoz, milyen jelenségeiről teszünk említést? Egyikünk így szól: esik; a másik: a szél fúj; a harmadik: juj de meleg van! Hol van az az egyetlen egy ember az egész fecsegő tömegből, a ki beszélni tudna annak a tornyosuló fehér hegyláncznak ormairól és szakadékairól, a mely tegnap délben övezte a láthatárt? Melyikük látta azt a fényes sugárnyalábot, a mely délfelül reájuk vetette magát, s addig

Digitized by Google

áztatta, olvasztotta üstöküket, míg zuhogó esővé nem foszoltak széjjel. Ki látta a mult este a halott felhő-árnyak tánczát, midőn a nap odahagyta őket, s a nyugati szél maga előtt hajtotta rongyaikat, mint a leszáradt leveleket? Mindezek elmultak, senki sem látta, senki sem sajnálta. És ha egyszer, egy-egy magános pillanatra, ki is lépünk közönyünkből, csak a legvaskosabb, a legkülönlegesebb hat reánk. Pedig a Mindenható legfenségesebb lényegében nem a természet szertelen és vad megnyilatkozásai által beszél hozzánk; nem a jégeső csattogása, vagy a forgószél tombolása által; nem a földrengésben, vagy a tűztengerben — hanem halk, ájtatos suttogással. A koromfekete éjjel s a czikázó villám lelkünknek csak otromba és alacsony képességeit rázzák fel; a mélységet, a csendet, az örökkévalóságot — az ő szerény fenségének nyugodt és alázatos elvonulásában találjuk; abban, a mit érezünk, mielőtt meglátnók, a mit szeretünk, mielőtt megértenők; dolgokban, melyeket az angyalok szőnek számunkra naponta s melyek mégis folyton változnak; melyek mindenütt megtalálhatók s melyeket mégis mindenki újra megtalál. Ezek tanítanak meg az alázatosságra s adják reánk a szépség áldását.»

Digitized by Google

Bemutattam itt, habár a fordítás által csak tompított visszhangban, szavainak erejét, melyekkel a természet titkait és törvényeit hirdette. Majd Olaszországba megy, hogy tanulmányait folytassa. S itt egyszerre nagyot fordul vele a világ. Egyszerre észreveszi, bár eleinte álmélkodásában és örömében hinni is alig mer szemeinek, hogy ugyanazokat az igazságokat, ugyanazokat a törvényeket, melyekre őt a nagy természet megtanította, ismerték sok századdal ezelőtt azóta rég porladozó emberek — műveiket ezen ismeretük kétséget kizáró dokumentumaiként hagyva hátra. S itt kezdődik Ruskin művészi megismerése — eddig csak a rajongó, fogékony természetimádó volt. Napról-napra hatol előre, mint valami ellenséges tartományba, elfoglalja s fölfedezi ujra a maga számára s korunknak a középkori keresztény művészetet. Ő keltette életre mindnyájunk számára a primitiveket s nélküle talán még most is találhatnánk egy-egy Botticellit a Colonnák pinczéjében. Öröme határtalan, midőn észreveszi, hogy az általa hirdetett igazság valóságát eleven példákkal igazolhatja be. Megható pl. az a levél, melyet akkoriban édes atyjához Ilaria di Caretto síremlékéről, Jacopo della Quercia: a luccai dómban levő művéről ír

Digitized by Google

s melynek szavait később a «Modern Painters» II. kötetében nagyjából megismétli.

«Egyszerű nyughelyén fekszik, már t. i. Ilaria di Caretto, kutyával lábainál; nem oldalt, de mereven hanyatt, feje a kemény párnán. Ezen, jegyezzük meg jól, a belemélyedés semmi nyoma — csalóka hazugságként. Párnát ábrázol csak, de nem akar annak tartatni. Haja egyszerű fonatban övezi tiszta homlokát, csukottak az édes, ívelt szemek, nyugodt és szigoru a szerető ajkak gyengédsége; valami a lélegzetet visszatiltó lebegi őket körül; valami, a mi sem nem halál, sem nem álom, de mind a kettőnek tiszta képe. A kezek nincsenek sem imára emelve, sem összekulcsolva; a karok csendesen lehanyatlanak a test mentén s estükben a két kéz keresztben hull egymásra. Lábait elfedi a ruha, ép úgy a tagok formáit, de nem azok báját. Ha valaki közülünk egy darabig ott állva e síremléknél, megláthatná könyein keresztül egyikét azon hivalkodó és gyengédtelen kőtömegeknek, a melyeket a mi üres és szívtelen napjainkban tettetett bánat emel esztelen hiuságból, a szeretet oly forró és hatalmas árja szökne szivébe, mely elől nem zárkózhatnék el senki, sem ridegségében, sem esze bárgyuságában vagy botor kérkedésében».

Digitized by Google

Ezen útjában egyszerre világos lesz előtte száz új vonatkozás.

A XII., XIII. század dómjai — a luccai kathedrál, Ilaria di Caretto síremléke, Giovanni Pisano faragásai, a pisai Campo Santo, Orcagna, Benozzo Gozzoli s a nagy Giotto frescói — Angelico áhítata s a többi primitivek egy új világba vezetik. Felismeri, hogy az utolsó igaz, az utolsó eleven művészet a középkoré volt, azé a középkoré, melyet eddig sötétnek neveztek, s a mely mégis, legalább részben, birtokában volt annak a lángoló új igazságnak, melyet ő volt a világnak hirdetendő. Mely művészetében soha ember hiuságát, csak isten dicsőségét akarta szolgálni, s ezért nem hívalkodó, de szerény, nem pompázó, de komoly, nem kábító, de őszinte volt mindenkor. A középkor embereit, bármilyen vadak és erőszakosak lettenek is légyen máskülönben, egybe kapcsolta az ő szellemi niveaujuknak megfelelő vallásos hitük, Istenben vetett rendíthetlen bizodalmuk. Harczoltak egymás ellen, gyilkolták egymást, de midőn az isten dicsőítésére került a dolog, letette mindenki fegyverét, megszünt minden földi versengés és hiuság, és dolgoztak, fáradtak, teremtettek az Úr nagyobb dicsőségére. Ennek a mindent egybekapcsoló hitnek

Digitized by Google

volt égbenyúló, fenséges bizonyítéka a középkor művészete. Midőn aztán ezen hit történeti járulékainak, babonáinak és dogmáinak tömkelegébe fulladt s a renaissance emberének lelkében inogni kezdett, vele ingott meg dicsőségének földi hirdetője, a középkori művészet is. Igaz, a renaissance iparkodott helyébe egy ujabb ideált állítani — egy meg nem értett kornak, az antik görög világnak — csak külső jelét, a szépet, mint önczélt. De azért ezen hamis bálványnak körülhordozása mellett csak ott folytatódtak a dolgok, a hol azelőtt elhagyták őket. Csak úgy épültek a keresztény Isten templomai, mint annak előtte, csak úgy készültek a szentek szobrai és festett képei, mint az elmúlt századokban. Csak egy hiányzik, egy nincsen meg többé: a munkálkodó ember lelkében a meggyőződés, az élő hit! A templom nem az istent dicsőíti többé, hanem csak egyszerüen szép kell hogy legyen. Szent György többé nem Istenbe vetett rendíthetlen bizodalmával s az ő segítségével diadalmaskodik a sárkányon, hanem izmainak erejével, ügyességével. Nincs többé semmi, a mi az embereket összefűzze s előáll a renaissance individualismusa, a mely az emberben nem keresi meg többé az istent, hanem csak a magára maradt, törpe

Digitized by Google

embert. Ez a kor ugyan egyelőre még, az elmúlt generátiók örökségeképen, nehány óriás individuumot teremt — de azután mindinkább érvényesül hamis, szertemállasztó hatása, és törpe epigonok törpeségüket hivalkodó munkáikkal bizonyítják.

Ruskin, kit minden porszem az ő megtisztult, s középkori bilincseiből felszabadúlt Istenének megismerésére tanított — egyszeriben lelke minden húrjával átérezte, felfogta a középkor művészetének ezen elementáris igazságát és komoly tartalmát, valamint az utána következő korok hivalkodó hazugságát s üres pompáját. Most aztán egy második, sokkal nagyobb és hatalmasabb feladat előtt áll: az elsőnek minden várakozáson felül való kibővítése és megnövekedése. Ezentúl, hogy úgy mondjam, élte második szakában, lelke egész hevével ráveti magát ezen újabb igazság fennen való hirdetésére; hogy íme, sok századokkal ezelőtt, de volt igazi tulajdon művészetünk, melynek forrása eliszaposodott ugyan, de teljesen el nem apadt — jőjjetek, hárítsuk el a gazt és a sziklákat, hadd csergedezzék ujra kristálytisztán egy ujabb mederben, s tükrözze vissza a kéklő eget s benne a mindenek alkotóját. Bizonyítja, hogy a mennyiben ez volt az utolsó,

Digitized by Google

őszinte művészet, és az egyedüli, a mely építészetében szerkezeti elveinél fogva bármilyen térnek a kiképzésére alkalmas, egyuttal az egyedüli is, a melynek továbbfejlesztése által egy ujabb modern művészet alapját vethetjük meg. Nem kivánja a gothika egyszerű imitálását, de reámutat az emberiség fejlődésének folytonosságára, hogy az ember múltját sem meg nem tagadhatja, sem tőle el nem szakadhat, és csak őseinek vállain emelkedhetik magasabbra, bár csak ott és akkor, a hol azok az igazság birtokában voltak. Tanul, utazik, temérdek rajzot készít a középkor műemlékeiről; egymásután írja meg nagyszabású műveit: elsőben is a «Modern Painters» második kötetét, majd a «Seven Lamps of Architecture» (Az építészet hét lámpája), a Stones of Venice (Velencze kövei) és sok egyebet. Ezen munkái erős visszhangra találtak egész Angliában és továbbra az egész continensen is. Az embereket s különösen a művészek nagy részét, egyszeriben áthatotta Ruskin szavainak igazsága — s azóta a művészeti korok genetikus csoportosítása jórészt új szempontokat nyert.

Mégis nem ez volt Ruskin tanításának legfontosabb eleme — legmélyebb lényege. Az ő lelkében vált elsőben tiszta bizonysággá az a

Digitized by Google

tudat, hogy a művészetre, bármilyen formájában is, de valami formájában bizonyosan, minden embernek joga és szüksége van, akár a levegőre, vagy a mindennapi kenyérre. És hogy minden emberi kor és társadalom oly arányban boldog vagy boldogtalan, a mennyiben minden tagját művészetében részesíti, vagy abból kizárja. Egyszóval, hogy a művészet mindnyájunké. Ezen igazság fényénél terjeszkedtek aztán fel ismét az Istenség zsámolyáig a művészet már-már összezsugorodó határai, ezen gondolat ereje állította egyszerre helyre az összekötő kapcsot az élet és a művészet között.

Sokan szeretik őt socialreformernek nevezni, a mint hogy az is volt, bár sokkal tágabb értelemben. Hiszen sok munkájában tisztán socialpolitikát, nemzetgazdaságtant űz. De mi mégis nevezzük őt inkább prófétának. Az ő nagy lelke nem bocsátkozhatott le a napi kérdések tisztázásának küzdelmébe, ő csak felállott s kinyujtotta karját az igéret földje felé, s le sem bocsátotta azt halála óráját, mert hiszen igazságában való erős hite és forró szeretete támasztották azt alá. Ő csak a következő generátiók culturájának legszélesebb alapjait vetette meg. Gondolkodásának röpte áthidalta a legtávolabbi sphærá-

Digitized by Google

kat és soha senki ő előtte nem mutatta ki még oly világosan, hogy az erkölcsi és művészi igazságok ugyanegy forrásból fakadnak és hogy az utóbbi az első nélkül el nem lehet. Soha senki ő előtte még a művészetet nem tudta az összességgel oly szerves, a lét minden megnyilatkozásával kapcsolatos összefüggésbe hozni. Kimutatta bennük a törvény egyazonosságát. Ő egymaga felépített ujra egy egész világot, melyet ő előtte annyi százan és ezren iparkodtak romba dönteni. Ha a Struggle for life «Küzdelem a létért» hamisan alkalmazott theoriája az embereket széjjel szakította, egymás ellen uszította — ő kimutatja, hogy minden emberi lét és fejlődés csak ezen törvény tudatos tagadásával lehetséges. Nem mintha ezen törvény egyáltalában érvénytelen volna, hanem azért, mert ezen törvény fölött egy másik, hatalmasabb törvény él minden ember, mint tudatos lény szivében — a mindent körülölelő, megtartó szeretet törvénye. Ezen törvény mennyei világosságánál azután kimondja igazságait, ha az egész világ ellene van is. Az «Unto this Last» négy fejezetében mint valami modern evangeliumban hirdeti és bizonyítja az emberiség közös, egységes életének a szeretetre alapított egyedül való lehetségességét. Minden lépés, mely

Digitized by Google

e közösségből elvezet, halál — minden lépés e közösség felé, növekvő élet. Nem támad meg semmi institucziót, semmi társadalmi szervezetet, mert tudja, hogy ezek csak az emberiség fejlettségi fokának szükséges folyományai, de kimutatja, hogy mi az emberi életben az igazán értékes, éltető és maradandó — akár az államra, akár az egyénre nézve: nem a pénz, nem a küzdelem árán mások felett kicsikart hatalom, hanem az az intenzitás és tisztaság, a mellyel a társadalom minden egyes tagja az isteni törvényt magában felvenni képes.

Hallgassuk meg őt újra:

«Különös nemzetgazdaságtan, az igaz; mindazonáltal az egyedüli, a mely valaha volt vagy egyáltalában lehetséges: minden az önérdekre alapított nemzetgazdaságtan csak a beteljesedése lévén annak az állapotnak, a mely egykor létrehozta a szakadást az angyalok között és az egek egyensúlyát romba döntötte.

Tehát hogy az emberi lények lehető legnagyobb száma nemes és boldog legyen. De hát összefügg-e a nemesség a számmal? Igenis, nemcsak hogy összefügg, de szükséges kelléke is néki. Az élet maximumát csak az erkölcs maximumával érhetjük el. Ebben a tekintetben az emberi népe-

Digitized by Google

sedés törvénye teljesen eltér az állati életétől. Az állatok szaporodását egyedül az élelem hiánya, a fajok egymással való ellenségeskedése szabályozza; a legyek elterjedését korlátozza a fecske éhsége, a fecskékét meg ismét a legyek kevés száma. Az ember, állati voltát tekintve, csakugyan ugyanezen törvények alatt áll: éhség, járványok és háború, ezek a szükségszerű s egyedüli kerékkötői az ő elterjedésének — s eléggé hatásosak is mind ez idáig, a míg legfőbb törekvésünk abból áll, hogy miként pusztítsuk el lehetőleg gyorsan önnönmagunkat — vagy dúljuk fel saját lakóhelyeinket, a mig legjobbik eszünket arra használjuk, hogy miként egyengessük útját az éhségnek, vessük meg nyugyvóhelyét a járványnak, s adjuk meg súlyát kardunknak. De ha az embert egyébnek s nem csak állatnak tekintjük, akkor gyarapodása nincs ezen törvények által korlátozva. Ennek korlátait csak az ő bátorságának és szeretetének határai szabják meg. Mindkettőnek bizonyára megvan a maga határa, és kell is, hogy legyen. De ezeket még ugyancsak nem értük el s nem is fogjuk még elérni — egyhamar.

Az emberi gondolatok nagy tárházában nem ismerek szomorúbbat, mint a nemzetgazdák spekulatióit az emberi népesedés kérdését illetőleg.

Digitized by Google

Valaki indítványozza, hogy javítani kéne a munkások helyzetén s nagyobb bért adni nekik. «Ohó», szól a nemzetgazda, «ha önök felemelik a munkás bérét, ő vagy másokat fog a nyomoruság ugyanazon állapotába leszorítani, a melyben eddig ő maga volt, vagy pedig elissza a pénzét». Meg fogja tenni. Tudom, hogy megteszi. De ki öntötte belé ezt a szándékot? Tegyük fel az Ön saját fiáról volna szó s Ön kijelentené nekem, hogy nem meri őt társnak venni üzletébe, vagy neki kifizetni a heti munkabérét, mert ez esetben ő halálra inná magát s egy fél-tuczat gyermeket hagyna a községre. «Kitől kapta hát az ön fia ezt a hajlamot?» Kérdezem én. Öröklés útján-e vagy nevelése folytán? Ezek egyikétől okvetetlenül. És a miképen áll a dolog ő vele, ép úgy áll a szegénynyel is. Ezek a szegények vagy egy lényegében egészen más fajt alkotnak, mint mi vagyunk, s így kiirthatatlanok (a mit, ha titokban talán gondolt is, mindekkoráig azonban még nem mert senki sem nyiltan állítani), ha pedig nem, úgy, feltéve, hogy hozzánk hasonló gondozásban részesülnének, ép oly önmegtartóztatók és mértékletesek lennének, mint mi vagyunk — ép oly bölcsek és szenvedélyeik fölött uralkodók, — egyszóval az erkölcsösség követésre méltó példái.

Digitized by Google

«De iszen» felelnek «ők nem részesülhetnek nevelésben». És miért nem? Ez épen a kérdés veleje! Jótékony szívű emberek úgy képzelik, hogy a gazdagnak legnagyobb bűne, ha a szegénytől megvonja kenyerét; s a nép kenyérért kiált a sokaságok Urához, a melyet csalárdul távoltartanak tőle. Hej! nem a kenyér az, a melynek a megvonása a legkegyetlenebb dolog, s a melyhez való jog a legégbekiáltóbb! Az élet több mint az étel. A gazdag nemcsak a kenyeret vonja meg a szegénytől; de megvonja a tudást; megvonja az erkölcsöt; megvonja a megváltást. Ti pásztor nélkül való bárányok, nem a legelőt zárták el előletek, hanem azt, hogy ti is jelen lehessetek! Kenyér! Talán ezt a jogotokat még visszapörölhetnők számotokra. De vannak más jogok, a melyeket mindenekelőtt vissza kell szereznünk. Követeljétek, ha úgy tetszik, az asztal hulladékait; de követeljétek, mint gyermekek és nem mint kutyák; követeljétek mindennapi kenyereteket, de még sokkal hangosabban követeljétek azt, hogy szentek, tökéletesek és tiszták lehessetek! Furcsa szavak — ugyebár — ha munkásainkra gondolunk. Szentek! Hosszú palást nélkül és szentelt olaj híján, ezek a darócz-ruhás, durva szavú alakok — megnevezetlen, megvetett szol-

Digitized by Google

gálatokra szorítva? Tökéletesek! — ezek bamba tekintetükkel s összeszorított ajkaikkal — alig-alig ébredező elméikkel? Tisztán! — ezek, érzéki vágyaikkal s alant csúszó gondolataikkal; testben rothadtak s alacsonyak lélekben? Ez mind így lehet; és mégis, így a mint vannak, ezek a legszentebb, legtökéletesebb és legtisztább lények, melyeket a föld jelenleg felmutathat. Olyanok, mint a milyeneknek mondottuk őket; de ha olyanok is, még mindig szentebbek, mint mi, a kik ilyen állapotban találtuk és hagytuk őket.»

Íme egy kis töredék az ő «Unto this Last» czímű művéből, melynek csak négy első fejezete jelenhetett meg az általános tiltakozás mián — s a mely mutatja, hogy mily mélyen hatolt ő le a társadalom bajainak kútforrásához, s mily tisztán érezte embertársának legtitkosabb szenvedését.

A dolgok történelmi rendjéből folyik, hogy épen nemzetgazdasági törekvéseit, daczára annak, hogy semmi tételes törvényt meg nem támadtak, mégis, mert rögtön felismerték, hogy az eddig dívó rendszernek fundamentumait akarná felvetni, rögtön a leghevesebben támadták meg, részben pedig rövidlátóságból kinevették. De ez soha egy perczre sem tántorította meg Ruskint

Digitized by Google

meggyőződésében; itt érezte ő a leghatározottabban, hogy a jövő az övé.

Ő volt az, a ki az emberi munka eltörölhetetlen értékét proklamálta akkoriban, midőn a gyáripar kezdett Angliában az emberből is gépet csinálni, s az emberiséget részben haszontalan, részben fölösleges produktumokkal elárasztani. Ez ellen való tiltakozása a leghevesebb volt, mert nemes lelke nem tudta elviselni, hogy annyi ember sínlődjék, szenvedjen, embertelen életet éljen, csak hogy ismét másoknak, haszontalan, művészietlen produktumok átszolgáltatása által újabb szenvedést okozzon. Különben erről még szó lesz a W. Morrisról tárgyaló fejezetben. Persze e kérdés végleges megoldása lehetetlennek bizonyúlt, de itt is meglátszanak Anglia mai viszonyaiban, a Trade-Union-okban stb. az ő beavatkozásának nyomai.

A minek kimutatására szentelte egész életét — hogy az ember éltető ereje, lényege, életének czélja — a mindent összekapcsoló Isteni törvény megismerése — annak akart emléket és példát állítani halála után is. Ackland barátjával az oxfordi egyetem mellett museumot alapítottak, melyben az emberi megismerés minden ága, az alkotó szellem minden irányú megnyilatkozása

Digitized by Google

képviselve van. Két ír építész építette azt természetesen Ruskin sugallta góthikában, s hirdeti alapítójának fenkölt eszméit — de úgy hiszem talán még sem oly tisztán és ékesen — mint az ő hátrahagyott művei.

*

Ha minden egyes kornak meg vannak a maguk kiváló, vezető typusai, a melyeken keresztül mintegy kristályon át pillantjuk meg koruknak eszméit, czéljait, szenvedéseit és vágyait — mégis velük együtt már sokakban él többé-kevésbbé elevenen az új gondolat, forrong, zsibong valami rejtelmes erő, mely positiv alakot akar ölteni. Így volt ez Ruskin korában is. Általános az a balhit, hogy az a nehány ember, a kik a «Prærafaelite-Brotherhood» (prærafaelita-testvérek) neve alatt összeálltak, s a kiknek befolyása az angol s közvetve az egész modern művészetre kétségtelenül minden egyéb fraktiónál mélyebbreható volt — mondom, hogy ez a nehány ember egyenesen Ruskin behatása, az ő vezetése alatt állott volna. Holott a dolog nem így áll. A mi Ruskin lelkében forrott, és a minek munkáiban nemsokára aztán oly ékes kifejezést adott, az forrott ezeknek az embereknek a lelkében is, csak határozatlanabbúl talán — és, ők festők lévén, más formai, külső kifejezés-

Digitized by Google

módra törekedve. Midőn aztán mindkét fél már valahogy kifejezést adott eszméinek, törekvéseinek — találkoztak, mert rögtön felismerték egymásban a bajtársat s egymást bátorítva s oktatva, haladtak azontúl tovább — vállvetve hárítván el útjuk elől az ignorantia és tehetetlenség lomha akadályait.

Így indúl útjára külön a Prærafaelita Brotherhood három ifjú tagja: Dante G. Rossetti, Holman Hunt és S. Everett Millais, így indúl el magában William Morris és tábora.

De előbb-utóbb mind meglelik egymást, a szálak összefűződnek, összebogózodnak, a tanítványok, követők újabb serege támad, kik az új lgét szerte viszik mindenfelé, persze közben nem egy magot szélnek szórva.

És így az életre való alkalmazásában bizonyúl aztán be a maga teljében az ige lgazsága. A prærafaeliták felfrissítik az egész sorvadó, akademikus művészetet, képeik, bár eleinte gúny és megtámadtatás tárgyai — mégis a legmélyebb forradalmat idézik elő a művészet országában. Morris, gyakorlati sokoldalúságával és fáradhatatlan munkabirásával testet ád Ruskin nagy lgéjének: hogy az élet minden megnyilatkozásának művészi tartalmat kell adni! Ráteszi hatalmas, alkotó kezét

Digitized by Google

sivár otthonunk minden egyes tárgyára s abba művészetet lehel. Ez által a mindennapi életet egy magasabb, tisztább sphærába emeli. Ő ragadja meg hévvel Ruskin socialis tanait is s megpróbálkozik azoknak gyakorlati formát adni, s emellett krisztusi niveaun álló socialista lesz ő maga.

Látjuk tehát, hogy itt újra ismétlődik az emberiség fejlődésének annyiszor átélt mozzanata. Nehány ember — mint hajdan az apostolok — elindúl, s a tespedő társadalomnak új tartalmat akar adni egy még csak nekik világító Igazság messze fényénél. Ruskin leguniversalisabban öleli fel az igazság minden phasisát. A képírók mindenek előtt őszinték akarnak lenni, hisznek egyéni, akár külső, akár belső sensatióik értékében és valódiságában. Realisták lesznek tehát a szó helyes értelmében, őket is áthatja azonban a középkor művészetének elementáris életereje, meggyőző naivsága. Megérzik a rokon vonásokat a két kor törekvéseiben s előszeretettel fordulnak e leplezetlenebb és mesterkéletlenebb lelkű emberek ábrázolásai felé.

Ruskin s a præfaeliták törekvéseinek köszönhető tehát első sorban az, hogy a művészetet visszaadták az életnek, s határait kiterjesztették minden irányban. Vissza akarták adni minden

Digitized by Google

egyes embernek a neki kijáró részt belőle és reá akarták nyomni az ember minden egyes alkotására a művészet bélyegét.

Hogy egész Európában azóta nagyot haladtunk a czél felé: mindnyájan érezzük. De hogy még több a tenni való, a reánk várakozó munka, nem tagadhatjuk. Hogy mily gyorsan tudunk majd útunkon haladni, attól függ, mennyi őszinteséggel és tisztasággal követjük mi is ez úttörők példáját.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

W. MORRIS: Harkályos fali szőnyeg.

Digitized by Google

Digitized by Google

W. MORRIS
ÉS REFORMTÖREKVÉSEI

Digitized by Google

Digitized by Google

W. Morris és reformtörekvései.

MÁSODIK FELOLVASÁS

II

Amit Ruskin hangos szóval követelt, hogy az élet minden megnyilatkozásának művészi tartalmat kell adni — ezt a követelést kézzelfogható valósággá varázsolta W. Morris. Ha a művészetek egyáltalában Ruskin fellépése óta, úgy niveau, mint elterjedés tekintetében igen nagyot haladtak is egész Európában — mégis mindenek előtt otthonunk, a mindennapi élet művészete, az iparművészet az, a mely azóta valósággal halottaiból támadt fel és váratlan virágzásnak indult mindenfelé. És a mint ezen mozgalom szellemi megindítójának Ruskint tekinthetjük, ép oly joggal említhetünk a modern iparművészet ujjászületésénél egy másik nevet: a William Morrisét. Ruskin így ír: «Az egyedüli tétel, a melyet hirdetünk, az utálat minden elől, a mi vaskalapos és dogmatikus, a helyett, hogy tapasztalaton alapulna és hasznos volna; ennélfogva soha sem lesz egy

Digitized by Google

tanítványom sem «Ruskiniszta», nem az én irányomat fogja követni, hanem saját lelkének érzelmeit s Teremtőjének sugallatát.» Ez a mondás mindenben talál Morrisra, a ki pedig mindenek között a legteljesebben s leghívebben valósította meg a mester tanait. Ruskin beérte azzal, ha a szunnyadó szellemet felrázta; Morris fanatismusa s titáni energiája itt nem állhatott meg. A mely perczben megszállta őt az igazság ihlete, ő annak rögtön cselekedetben is adott kifejezést. Nála az ige azonnal testté is vált. Munkaképessége, sokoldalusága majdnem megfoghatatlan. Gyakorlati tehetsége, a melylyel megérezte, hogy miképen lehet valamely dolgot — lett légyen az ház, vagy butor, vagy cserép, vagy szőnyeg, vagy könyv vagy más egyéb — a lehető legjobban s az anyag követelményeinek megfelelően megcsinálni — bámulatra méltó. Mert nála a jó és a szép körülbelül egy volt; tudta jól, hogy a mi igazán becsülettel, szeretettel és czéljának megfelelően van elkészítve, annak egyuttal szépnek is kell lennie. Tehát, a mit röviden így szoktunk mondani: minden művészi vagy iparművészi alkotás szépségét szerkezete adja meg; annak egyszerűsége és czélszerű volta. Azóta az ügyes és tehetséges művé-

Digitized by Google

szek száma, kik ezen alapvető elv zászlaja alatt küzdenek és diadalokat aratnak, ugyancsak megszaporodott; de olyan hatalmas, sokoldalu tehetséget, a milyen a Morrisé volt, keveset — vagy talán egyet sem — fogunk találni közülök. Ő is, mint Ruskin, — a mi mélyre látó, nagy szelleme mellett bizonyít, — a felismert igazságnak levonta végső consequentiáit. Ruskin nagy elvét, hogy művészetet mindenkinek! ő, az ő egyénisége szerint, körülbelül így formulázta: Munkát mindenkinek, de olyan munkát, a melyben neki gyönyörűsége teljék. Mert, úgymond, «a művészet a munka előállítása közben érzett gyönyörnek a kifejezése». Minden, a mit teljes lélekkel, örömmel csinálunk, ezen lelkiállapotunk bélyegét magán fogja viselni; nem csak tehetségeinkhez képest becsületesen és jól lesz megcsinálva, hanem bizonyos fokig, lelkünk harmoniájának külső kifejezéseképen — művészi is lesz.

Így aztán, élte utolsó szakában, ő is harczra kel nem csak az embert is géppé alacsonyító gyári ipar ellen, hanem az ezen ipar mögött rejlő nagy tőke és annak elhatalmasodása ellen is, és határozott sociálistává lesz, a ki eleinte, gyakorlati természetének megfelelőleg, mindenfelé keres elvtársakat és politikai fractiókat, hogy

Digitized by Google

segítségükkel elveit rögtön meg is valósíthassa, míg végre, az igazságot mindig tisztábban és magasabbról szemlélvén, lerázza magáról a politikai bilincseket, s krisztusi emelkedettségben e szavakba önti világnézetét: A mit én socialismus alatt értek, az a társadalom olyan állapota, a melyben nincsen sem gazdag, sem szegény; sem úr, sem szolga; sem henye, sem agyondolgozott; sem szellemileg kimerült szellemi munkás, sem kedélybeteg kézimunkás, a melyben minden ember egyforma életfeltételek közt él és akadálytalanul járhat saját dolgai után, tiszta tudatával annak, hogy a mi egynek ártalmas, az ártalmas egyuttal mindnyájának is — egyszóval megvalósítása annak az egy szónak, hogy: *közjólét*.

De minderről még később.

W. Morris tulajdonképen ügyvédnek készült. Sőt az ügyvédi diplomát meg is szerezte. Burne Jonessel, a kiről majd a következő, a prærafælita képírókról tárgyaló fejezetben ugyancsak lesz szó — egy napon lépett az Oxford-collége-be. A két rokon lélek azonnal megérezte az őket egymáshoz csatoló közös kapcsokat, az ideálok és izlés azonosságát, s halálok órájáig tartó barátságot kötöttek. Ekkoriban a prærafaelita törekvések, ha nem is volt még nagy hírük, de, mint

Digitized by Google

valami közelgő vihar, máris bizonyos feszültségben tartották a levegőt. S az olyan fogékony lelkeknek, mint a milyen a Morrisé is volt, csak egy lökés kellett, hogy egészen az ő karjaik közé vesse magát. Ezt a lökést megadta D. G. Rossetti gyönyörű aquarellje: «Dante megüli évfordulóját Beatrice halálának». Úgy látszik, ekkor jutottak úgy Morris, mint Burne Jones — igazi hivatásuk tiszta tudatára.

Morris azonban mindenben alapos szeretett lenni. És mivel ő az összes, de különösen az iparművészetek alapjának az építészetet tartotta, hát beállott egy építészhez s azon kezdte tanulmányait. Azt mondja, hogy házat építeni, otthont teremteni, nem annyit tesz, mint felhúzni a falakat és tető alá hozni a helyiségeket, azokat ki is kell diszíteni és bebutorozni, így aztán ez utóbbi dolgok megalkotásában is a gerinczet, a stylust az építészet fogja megadni.

A prærafaelita festők a képírás terén forradalmat idéztek elő az által, hogy a subjectiv egyéni érzés és felfogás souverain jogát nyilatkoztatták ki. De Morris ezt a souverainitást kiterjesztette otthonunk minden egyes tárgyára, az exclusiv picturáról a szegény ember minden egyes butordarabjára s így gyakorlatilag az elvet: művészet

Digitized by Google

mindenütt és mindenkinek, ő terjesztette ki a legszélesebb körben.

Ekkoriban már összeköttetésben áll Rossettival és F. Madox Brownnal, a prær. festőkkel, és mivel belátja, hogy az ő sokoldalu terveinek és vállalkozásainak a megvalósításához nem elegendő az egyes ember, többekkel összeszövetkezik és megkezdi iparművészeti működését. Említettem már sokoldaluságát ezen a téren. Mesélik, hogy tehetsége, valamely dolog technikai tökéletességének a végére járni, bámulatos volt. Éles megfigyeléssel rögtön meglelte a dolog velejét s néhány napi verejtékes munkával megtanulta azt, a mire más ugyanannyi hét vagy hónap alatt sem lett volna képes.

Kezdi az üvegfestészettel; azt teljesen regenerálja. Elhagyja a sok kicsinyes festegetést rajta, mely az üveget sötétté teszi s színét elveszi; lehetőleg csak magának az üvegnek természetes, transparens színeivel dolgozik s nem fél, ott a hol kell, az egyes üvegdarabokat vastag ólomconturral körülvenni. Eleinte Madox Brown és Rossetti készítenek neki ehhez rajzokat, később aztán Burne Jones is, kinek üvegfestményei majdan világhirüekké lettek. Majd a keramikára adja magát, s művészi, kézzel festett burkolattéglákat állít elő.

Digitized by Google

Második nagyszabásu dolga, melylyel nagy hírre tett szert, fali kárpitjai. Ezeket még most is széltiben használják. Eleinte papirkárpitokat tervez és készít, rendkívüli leleményességgel és eredetiséggel — majd szövőszéket állít — s szőni is kezd olyanokat. De mindenhez a legalaposabban fog neki. Nem éri be azzal, hogy maga tervez, rajzolja és festi az összes cartonokat; figyelme a kivitel minden részletére is kiterjed. Anyagot, ha a legnagyobb fáradsággal is, de mindig a legjobbat szerzi be, felkutatja a világ mind a négy sarkát, az összes régi írókat, mint kútforrásokat, ha egy technikának az eredeti helyreállításáról van szó. Tanul a középkor mesterembereitől, de tanul a perzsáktól, byzancziaktól is. Így pl. midőn a textil-ipar művészetére adja magát — nem elégszik meg a megfelelő szövőszékek felállításával. Mindenekelőtt ő maga kezd el saját kezével szőni; aztán gondoskodik a legtisztább anyagról, gyapjuról, selyemről, végre maga készíti el a megfestésükhöz szükséges festéket. Tapasztalatait pedig számtalan felolvasásban, czikkben teszi közzé, hogy másokat is oktasson. «Magam is festettem gyapjút vörösre», így ír, «ugyanazon eljárással, melyet a héber festők is űztek.» «Ha magamnak van szükségem ilyenféle vörösre,

Digitized by Google

Argolisbe vagy Acharnaniába kell küldenem érte.» Ez ama vörös festék, melyet a klasszikus népek coccusnak s az arabsok Al Kermesnek neveznek.» Miután rövidesen vázolja azokat az aránylag csekély változásokat, melyeken ezek a festési eljárások a nagy Ramses óta keresztül mentek, az anilinfestékekre tér. «És ekkor következett be a modern chemiának egyik legcsodálatosabb és leghaszontalanabb találmánya — a szénből előállított anilinfesték, mely egy egész sorozatát adja az utálatos, nyers, kiáltó, de olcsó szineknek; melyeknek minden jó ízléssel bíró ember hátat fordít, de a melyektől mindaddig még sem fogunk szabadulhatni, a míg nem leszünk képesek diadalmaskodni a végzeten, a mely most az olcsóság és haszontalanság képében a nyakunkra ült. Ez az ujonnan feltalált eljárás — úgynevezett üzleti szempontból tekintve, a legnagyobb fontossággal bír. Teljes átalakulást, forradalmat jelent a szövetfestés terén. Ezek a festékanyagok, melyeket a tudományos vegyészek fáradhatlan elméje fedezett fel s melyeket mindenki anilin-festékek neve alatt ismer, élénkebbek és kiadóbbak, mint a régi anyagok és, a mi a festőre nézve a legfontosabb, sokkal könnyebben kezelhetők. Nem csoda ennélfogva, ha majdnem teljesen

Digitized by Google

kiszorították a régebbi festékeket: a találmány a legfényesebbnek látszik lenni! Fényességén csak az az egy dolog ejt csorbát, hogy ez az új festék azóta a textil-ipar műveszetének minden szépségét rohamosan dúlja fel és annak nemsokára meg fogja adni a kegyelemdöfést. Végül így fejezi be értekezését: «A ki művészi qualitásokkal biró szövetet akar festeni, annak teljesen szakítania kell a modern üzleti eljárásokkal és visszamenni a Plinius korában dívó technikákhoz, a melyekről ez már mint régóta üzött eljárásokról beszél». Fájdalom, hazánkban is látjuk az anilin öldöklő, pusztító hatását mindenfelé — különösen népies textiliparunkban — a hová egyszer anilines gyapjufonál, vagy anilinfestékes szövet eljut — pedig az elébb-utóbb beférkőzik mindenüvé — ott, mint a sorvasztó fagy a fakadó virágon — vége a himzés, a szövés, a kézimunka szépségének! Mi persze ügyet sem vetünk minderre s észre sem veszszük, hogy ez országban, a hol még nem is olyan nagyon régen kezdettek egynémelyek a művészet tágas templomának alapvető munkájába, egy másik, ennél sokkal elementárisabb, organikusan a haza talajából fakadó művészet van veszendőben, művészete a magyar népnek, a mely mindennapi életét tette ünnepélyessé és jelen-

Digitized by Google

tőségteljessé vele — és öntudatlanul belévitte abba egy több ezer esztendős mult rejtélyes culturájának emlékét.

De lássuk Morris munkálkodását tovább. A szövetfestéssel való kisérletezései rávezették őt a mustrázott szövetek előállítására — azaz midőn a mintát festékes chablonnal a szövetre nyomjuk. Itt is követi a constructiv igazság törvényét, egyszerű mintákat használ, a melyekről rögtön megismerni, hogy rányomva és nem szőve vannak s a melyek nem akarnak drága szöveteket utánozni. Sokoldalu tevékenységét mindez még nem meríti ki. Csomózott szőnyegek előállításába is belefog s itt is nagy sikereket ér el. Régi perzsa szőnyegen — szálat szál után bontogatva — tanulja meg az egész technikai eljárást, s ezen a téren mindvégig a kelet emberei maradnak mesterei. Perzsiát szent országnak nevezi, melynek lakói már időtlen-időktől fogva phantasiájuk varázsát szőnyegeik virágaiban és madaraiban szórják világgá.

Textil-ipari törekvéseinek koronája mégis az Arras-technika megújítása marad. A csomózott szőnyeg, melynek ideálját joggal a perzsa szőnyegben látta, olyan formai nyelven beszélt hozzá, mely neki, a nyugat emberének, soha-

Digitized by Google

sem válhatott édes anyanyelvévé. Az Arras-szövés technikájával azonban a középkor legsajátosabb iparművészetét keltette új életre, azét a korét, a mely, az ő művészi lelkének mindvégig mintaképe és éltető eleme maradt. Elveti az újabb, látszólag a technika megkönnyítésére, de valósággal a styl megrontására czélzó javításokat — s nagy nehezen kerít magának egy régi szövőszéket, melyen aztán a kora reggeli órákban — hogy egyéb teendőit el ne hanyagolja — szövi önkezével első gobelinjét, egy franczia kézikönyvből betűzve ki a technikai fogásokat. Maga a technika a legegyszerűbb, megengedi a legnagyobb részletezést; valóságos festés, csak hogy itt az ecset helyett a fonalat vezető orsó szolgál. Ezért olyan csábító aztán a műveletlen ízlésre, a korlátokat lerontva, naturalistikus ábrázolásokra adni magát.

Érdekes ebből kifolyólag idézni szavait, melyekkel a világhírű párizsi gobelin-gyár jelenlegi tevékenységét jellemzi.

»Ha önök kiváncsiak a gobelin-szövés technikájára, úgy megtalálhatják azt a párizsi gobelin-gyárban ugyanúgy most, mint hajdanában, mikor még a gobelinek igazi virágkorukat élték; de a látvány szomorú lesz: a munkások ügyesek, a mily

Digitized by Google

ügyes csak egy franczia lehet az effajta munkánál s gyakorlottságuk hagyományos, mert családjaikban apáról fiúra és unokára száll a szövés mestersége. De ügyességük a leghitványabb eredményért lesz a legkeményebb próbára téve: enyhén szólva — a mit csinálnak, teljesen értéktelen. Sőt rosszabb ennél, mert hamis példájával megrontó és halálthozó befolyása van Franczia-ország egész iparművészetére, mivelhogy gobelinszövésük mindig mint iparművészetük mintaképe és koronája lesz odaállítva. Az emberi munkának és ügyességnek hülyébb elfecsérlését elképzelni sem lehet.» Pedig e kemény szavak jogosultságát a francziák nagy része is elismeri.

Első nagyobbszabású ilyforma gobelinje «a Bethlehem csillaga» volt, melynek cartonját Burne Jones készítette az oxfordi Exeter college kápolnája számára, — mely munkával a két barát hajdani iskolaéveik emlékét akarta megjelelni.

Ugyancsak Burne Jones tervezte aztán Morrisnak legnagyobb, valósággal monumentalis gobelinjeit a Stanmore Hall étkezője számára. Magasságuk körülbelül nyolcz láb s az egész termet körülfogják. Tárgyuk a S. Graal mondájából van merítve. Színeik mélységes harmoniájá-

Digitized by Google

ban s a rajz finomságában egyforma tökéletesek. Morris majdnem négy esztendeig dolgozott rajtuk. De az iparművészet egyéb ágait is belévette tevékenysége körébe. Madox Brown, Rossetti és Philipp Webb barátjai közreműködésével butorokat tervezett — egyszóval az otthonnak, az angol «home»-nak minden egyes tárgyára kiterjesztette figyelmét s iparkodott azt művészi lelkével értékessé tenni.

Irodalmi, költői munkásságát még egy szóval sem említettük, erre majd egy következő fejezetben térünk rá. Ebben is a középkor nagy mystikus ereje s titokzatos áhítata vonzza őt. Sőt a régi ősgermán népköltészet tanulmányozására Izlandba is utazik.

Hogy mit jelentettek neki a középkori művészet megmaradt emlékei, mennyire minden egyébnél többre becsülte őket, annyival is inkább, mert úton-útfélen tapasztalhatta, hogy szeretetlenség pusztítja és tudatlanság javítani akar rajtuk, azzal bizonyította be, hogy egyesületet alakított azok védelmére, mely nem is annyira elpusztításuk, mint inkább restaurálásuk ellen harczolt. Midőn az ő általa különös becsben tartott Westminster Abbey egész belsejét alapos restaurálásnak akarják alávetni, ezen tervnek szenvedélyesen ellene

Digitized by Google

szegül s így ír: «Írjátok meg újra Aischylos trilogiáját, csináljátok meg az elejét és a végét Finsbury küzdelmének, fejezzétek be Chaucer helyett Squire meséjét, ha mindezt meg tudtátok tenni, akkor isten neki, próbáljátok restaurálni Westminster Abbeyt!»

De hallgassuk meg egy kissé Ruskint is, mint vélekedik az ő már idézett munkájában, a «Seven Lamps of Architecture»-ben erről a kérdésről:

«Sem a közönség, sem azok, a kikre a műemlékek gondozása bízva van, nem ismerik ennek a szónak «restaurálás» az igazi jelentőségét. Ez az épületnek elképzelhető legteljesebb elpusztítását jelenti. Olyan elpusztítást, melyről semminemű emléket nem gyűjthetünk; elpusztítást, melyet még az elpusztított dolog meghamisított bemutatása kisér. Ne csaljuk meg önmagunkat ebben a fontos kérdésben, ép oly lehetetlen bármit is restaurálni, a mi valaha fenséges és szép volt az építészetben, a milyen lehetetlen valakit halottaiból feltámasztanunk. Fordítsatok kellő gondot műemlékeitekre, s majd nem lesz szükség azok restaurálására. Egy megfelelő nagyságú, a tetőre erősített darab bádog, nehány száraz levélnek s gallynak a maga idejében a csatornákból való kitakarítása meg fogja menteni úgy a tetőt, mint a falakat a rom-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Kartonnyomat *W. Morristól.*

Digitized by Google

Digitized by Google

lástól. Ismétlem, az sem érzelmi, sem illemkérdés, hogy vajjon megtartsuk-e az elmúlt idők emlékeit avagy sem. Nincsen semminemű jogunk ahhoz, hogy hozzájuk nyuljunk. Azok nem a mieink. Részben azoké, a kik építették, részben pedig az egész emberiségnek, az utánunk következő nemzedékeknek is közös tulajdonát képezik. A halottaknak még nem szünt meg a hozzá való jussuk; a mit ők alkottak, azt nekünk megsemmisíteni nincsen jogunk. A mit magunk építettünk, azt tetszésünk szerint le is rombolhatjuk; de a minek megalkotására más emberek szánták életük egész erejét és tartalmát, ott nem szünhetik meg a halállal a hozzá való jog is; de még kevésbbé van jogunk ahhoz, a mi kizárólagos használatunkba venni azt, a mit ők hátrahagytak. Az összes utódaik tulajdonát képezi.»

Mily üdvös dolog volna, ha ezen nagy igazságok nálunk is illetékes körökben egyszermásszor a kellő visszhangra találnának. Magam is tudnék saját tapasztalataim után egynehány ilyen restaurálási és oktalan elpusztítási példával szolgálni, de «nomina odiosa sunt».

Oly lelkes és sokoldalú volt ezen művészi szövetség működése, hogy pl. első sorban nekik köszönhető, ha a velenczei S. Marco basilikáját

Digitized by Google

nagyrészt még a régi mozaikok fedik; az ő tiltakozásaiknak és meetingeiknek volt az eredménye, hogy e templomnak modern mozaikokkal való tönkretételét abbahagyták.

Talán kissé hosszadalmas és érdektelen is volt ez a Morris viselt dolgainak a tárgyalása, de lássuk most, miféle tanuságot vonhatunk le belőlük.

Az első, a mit körülbelül állíthatunk, hogy W. Morris volt az atyja, a megindítója a modern kor művészi törekvéseinek, a mennyiben azok az iparművészetre vonatkoznak. Tehát, hogy egy jó hazai szóval éljek — a secessiónak. Mi, a kik itt, kissé félreeső helyünkön, a cultura finomultabb, tisztább törekvéseinek forgatagától távolabb állunk, — a hová csak ritkábban jut el egy-egy éltető szellő vagy elhaló csatakiáltás hangja, — hiszen mi magunk zárkózunk el gondosan, nemzeti charakterünk sértetlen megőrzésének örve alatt, az ilyen kivülről jövő, elementáris betörések elől — csak félig értjük meg a szavak igazi jelentőségét. A «secessio» szóra meg épen borsódzik a hátunk. És, bevallom, némileg joggal is. Igaz, a név «secessio» talán nincs szerencsésen választva, pedig csak a hagyományos rossztól való elszakadást akarja jelen-

Digitized by Google

teni és nem a hagyományos jótól. Hisz nézzük azokat, a kiktől e mozgalom kiindúlt! Volt-e náluknál nagyobb, lelkesebb, őszintébb bámulója az elmúlt korok igaz művészetének? Való, hogy hamis bálványoknak nem áldoztak: azok mellé, a kik a művészetet czifraságnak, játéknak nézték, nem állottak; élesen meg tudták különböztetni az eleven művészi életet annak bármilyen pompásra kifestett, halott képmásától; de soha egy perczig sem dolgoztak hiú feltünési viszketegből, vagy azért, hogy minden áron valami újat, még eddig nem látottat alkossanak. Ép oly becsületes, őszinte meggyőződéssel munkálkodtak, mint a nekik például szolgáló elődeik, a sötét középkor névtelen munkás-művészei, a személyes becsvágyat isten zsámolya elé lerakó, szerény művészapostolok. Ellenkezőleg, mindenáron keresték a velük való összefüggést, hirdették a traditio fennállását! És ha mégis mást, elütőt, újat alkottak, ez egyszerűen csak azt bizonyítja, hogy *művészek* voltak; művészek, kik saját koruk keretében, saját koruk eszméitől hajtva, az ő legsajátabb énjüknek adtak kifejezést. A ki egy elmúlt kor művészetét fel akarja idézni, az vagy másokat ámít, vagy önmagát ámítja; vagy tudatlan, vagy hazug. Miért nem írhatunk egy újabb Dante-

Digitized by Google

beli poklot vagy egy második Lear királyt? Hisz itt van előttünk a példa, fogjunk hát hozzá! Ennek lehetetlenségét mindenki belátja, miért teszünk hát kivételt a képzőművészeteknél? Vagy azt gondoljuk, hogy a román vagy a góth styl, vagy a renaissance csak annyi, mint a hexameter vagy az alexandrin, a melybe tetszőleges tartalmat tölthetünk? Nem, valamely styl lényege nem annak formáiban, de kifürkészhetetlen szellemében rejlik. A Goethe hexameterei sem egyazonosak a Homeroséval, sem pedig Vörösmartynkéval. A kinek tehát egy elmúlt kor formái iránt bizonyos előszeretete van, ám használja őket — ha tudja — az még nem nagy baj, a baj csak ott kezdődik, midőn ama formákba egyuttal annak a kornak a szellemét is belé akarja szorítani, tehát rég elkorhadt emberek agyával gondolkozni és szívével érezni.

A dolog inkább úgy áll, hogy azoknak az embereknek legnagyobb része, a kik a produktiónak ezt a — bár lényegében lehetetlen, de külsőleg mégis meglehetősen kényelmes módját választották, tulajdonképen nem is voltak művészek. Nemcsak az építészet, de a többi művészetek terén is a hagyomány és a közös megegyezés egész sorozatát állította fel a mankókúl szolgáló

Digitized by Google

szabályoknak, a melyek segítségével aztán a művész, hogy úgy nevezzem őt, elkezdett látszólag a maga lábán járni s csinált olyan palotát, szobrot vagy képet, a mely a művészi alkotáshoz minden külső jelében szakasztott módon hasonlított. Midőn tehát a modern művészet a maga részéről ennek a művészi produktiónak a képtelenségét belátja, bár ama szabályok létezését általában nem tagadja, csak az ellen tiltakozik, hogy művész mankókon tudjon járni — tulajdonképen nem tesz egyebet mint minden őt megelőzött művészi kor: visszaköveteli magának a jogot, hogy saját gondolatait a saját formáiban fejezhesse ki, hogy nem a mások, de a saját esze és szive után indulhasson. Természetesen a nagy közönség, a mely, különösen nálunk, az effajta törekvésekkel csak keveset törődik, s a kinek életében a művészet egyéb jelenségei nem szerepelnek, mint egy-egy kiállítás a műcsarnokban, vagy concert, vagy a legjobb esetben egy elhalálozott családtag lefestése: megdöbben és zavarba jön, ha hirtelen valami új jelenségre bukkan. Jellemző tulajdonsága általában az emberi agynak, hogy egy új gondolat vagy új eszme befogadása mindig valósággal nagy physikai megerőltetésünkbe kerül s ezért egyelőre rendesen

Digitized by Google

ösztönszerűleg tiltakozunk ellene. Hátha még az új gondolat új formai köntösben is jelenik meg! Aztán ne feledjük azt sem, hogy mindenütt igen nagy száma van a hamis prófétáknak, a kiknél mondjuk a «secessió» szó csak ürügy, hogy saját kis, önző czéljaiknak szolgáljanak. A kik az újnál újabbat s a különlegesnél különlegesebbet nem meggyőződésből, de csak azért csinálnak, hogy feltünjenek, űzérkedjenek vele, s így a legundokabb módon profanizálják a művészet komoly és szent ügyét. Tény, hogy nálunk különösen ez utóbbi visszaélés a secessió jelszavával tette a hozzá nem értő embereket oly bizalmatlanná iránta.

De nézzük itt a mi külön esetünkben kissé közelebbről a modern művész iparművészeti törekvéseit, Morris tanításait, a mint azokat műveiben és írásaiban reánk hagyta.

A modern embernek alig van temploma, egész élete vagy annak legalább értékesebb része otthonának van szentelve. Így aztán Morris első sorban az otthont, a «home»-ot akarta művészetével mintegy megszentelni és a benne lakókat annak suggestiv erejével fölemelni.

Jelszava: Ne tűrj házadban semmit, a mi nem hasznos és nem szép! A fölösleges és a csunya

Digitized by Google

megrontják jellemedet, teherré és keserűvé teszik életedet! Csak gondoljunk egy rendes nagyúri palotára vagy egy egyszerűbb polgári lakóházra! Az előbbi fehér vagy szürke, de lehetőleg dúsan aranyozott falaival és mennyezeteivel, czikornyás bútoraival és nagy csilláraival a maga nagy sivár színtelenségében; a másik ugyancsak tarka, rikító fali mustráival, kívül faragott, belül összetákolt szekrényeivel, pohárszékeivel, botrányos szőnyegeivel és last not least olajnyomataival, és be fogjuk látni, hogy mennyire jogosult és mily égetően szükséges volt Morris föllépése, mily mély jelentőségűek az ő szavai és reformtörekvései! Hisz ő valósággal az embert akarja művészetével jobbá és boldogabbá tenni! Az ő bútorának vagy az ő szőnyegének szépsége nemcsak azt jelenti, hogy formái, vonalai, színei szépek és kellemesek legyenek! Nem, első és alapvető szépségük mindenekelőtt hasznosságukban, czélszerűségükben, aztán pedig tisztességes, a lehető leggondosabb elkészítésükben rejlik. Nem azért készültek, hogy tervezőjük vagy készítőjük a lehető legtöbb pénzt nyerje rajtuk a lehető legkisebb munkáért, hanem azért, hogy becsületes munkával becsületes bérért a készítő is örvendjen, a míg dolgozik rajtuk s a birtokos

Digitized by Google

is örvendjen és gyönyörködjék bennük, a hányszor csak látja és használja! Gondoljuk csak el, hogy mit jelentenek ez elvek a mai korban, midőn az általános jelszó az, üzleti szempontból minél többet és olcsóbban produkálni! Gondoljuk csak fel, hogy ezen hamis és bűnös szempont mennyi teljesen haszontalan, sőt káros sisyphusi munkát ró az emberiségre!

Mennyi szenvedésbe, mennyivel több eltékozolt munkába kerül ugyanegy dolgot megcsinálni tízszer rosszúl, mint egyszer jól, csak azért, hogy nehány ember embertársai tízszeres munkája révén tízszeresen gazdagodhassék meg rajta. Ha egy jól megcsinált asztal vagy szék apáról fiúra száll, ha az anya leánya számára hagyhatja fehérneműjét, gyolcsait; ha elődeink díszruháit két-három generáczió viselhette, úgy ez kettőt jelent: először azt, hogy mivel gondosan, tehát szeretettel voltak készítve, hát bizonyára szépek is voltak s így egész létezésük hosszú ideje alatt állandó gyönyör és jó érzés forrásául szolgálhattak; másodszor pedig azt, hogy az emberiség nem volt kénytelen ugyanazt a munkát annyiszor újra meg újra elvégezni, nem roskadt le a folyton ismétlődő, reá rakott teher alatt, hanem ráért, ráért örömmel dolgozni, dolgozni emberhez

Digitized by Google

méltóan. Igaz, ezen szerencsétlen állapotnak felidézését, az emberi lélek e telhetetlen és oktalan nyerészkedési hajlamának kielégíthetését első sorban a gyáripar fellendülése tette lehetővé; nem csoda tehát, ha úgy Ruskin, mint Morris ennek, látva káros és erkölcstelen következményeit, szívük mélyéből hadat üzentek. És jórészt teljes joggal. Hisz bizonyára lesznek egyes esetek, mint mondjuk pl. a gombostű, melyeknek kézzel való előállításánál a ráfordított munka nem áll arányban az eredménynyel, sőt lesznek olyan dolgok is, melyeket a gép határozottan pontosabban fog megcsinálni, de általában véve mégis tökéletesen úgy áll a dolog, hogy a gép- és gyáripar használati tárgyaink legnagyobb részét megrontotta, szépségükből kivetkőztette. Ennek aztán meg van a maga óriási, kevesek által kellőleg méltatott erkölcsi perspektivája. Mivel önkénytelenül érezzük, hogy a bennünket környékező dolgok haszontalanok, bennük gyönyörűségünket nem lelhetjük; másrészt tudjuk, hogy mily könnyen s olcsó pénzért szerezhetünk helyébe másokat, úgy természetesen nem szeretjük, nem gondozzuk, meg sem becsüljük őket, s ez aztán általánosságban is az emberi munka megvetésére vezet. A munka ezen megvetése meg csak ujabb ösztön

Digitized by Google

arra, hogy embertársunk a reá bizott munkát lanyhán és hanyagul végezze, hisz úgy sem becsüli meg senki! Gondolja vagy érzi önmagában. Hogy ebből a circulus vitiosusból aztán az egész emberiségre nézve mennyi kínlódás és szenvedés származik, nem közönséges phantasiája legyen annak, a ki azt le tudná írni!

Mily becse volt azelőtt egy szép, hártyapapirra írott könyvnek, kirakott almáriumnak vagy festett ládának, — a katona névvel nevezte damaszkusi pengéjét, — a nagyasszony ünneplő mentéjét ereklyeképen hagyta unokáira; mindennek ma már nyoma sincsen, s a dolgok változott rendje bizony nem jelenti az emberi nem boldogságának gyarapodását!

A mint látjuk tehát, a Ruskin-Morris-féle művészi hitvallásnak lényege lebocsátkozik az emberi társadalom szervezkedésének gyökereihez; az emberi nem természetes alapokon nyugvó közösségét konstatálja és ebből a megismerésből kiindúlva törekszik — a művészet mindent megnemesítő hatása által — a közjólétre. Ez a második, rejtettebb, mélyebb oka annak, hogy miért viselkedik a conservativ emberiség oly tartózkodással az úgynevezett «secessió» iránt. Fél, hogy ez az új, titokzatos forgatag, a mely pedig csak

Digitized by Google

az ő boldogságát czélozza, kizavarja őt az ő megszokott, mindennapi, polgári kényelméből! A conservativismus magában véve nem rossz dolog: hiszen nélküle talán egy nyugodt perczünk sem volna, eszméről-eszmére ugrálnánk, beléfognánk az újba, a nélkül, hogy feldolgoztuk, megemésztettük volna a régit, — csak olyankor játszik mindig szomorú szerepet, midőn az emberiség fejlődésében egy-egy újabb evolutiónak akarja útját állani.

Morrist is élte utolsó szakában mindjobban művészi munkálkodásának és meggyőződésének erkölcsi és társadalmi consequentiái foglalták le. Az ő vehemens, minden pillanatban tettre kész, fellobbanó jelleme itt sem akart egy pillanatig sem várni az eszme megvalósításával, akár csak egy szék vagy gobelin előállításáról volna szó. Szenvedélyesen keres mindenfelé elvtársakat, maga is beáll socialistának, szónokol, agitál, gyermekies módon megfeledkezik teljesen arról, hogy az ember értékét nem pártállása határozza meg s hogy politikai felekezettel idealis czélokat megvalósítani nem lehet. Itt aztán ennek következtében csalódás csalódás után éri, saját elvtársai elhagyják, megvádolják őt, a legjobbat, a legnemesebbet. Végre aztán megjelenik előtte a tisz-

Digitized by Google

tább világosság és megérti azt, hogy *az emberiség boldogságát egyes-egyedül intellektualis és erkölcsi megismerésének határai szabják meg.* Meggyőződésétől, élete elvétől el nem tántorodik, csak a hozzá vezető útat látja meg másképen, mind tisztábban — annak bár végtelen hosszú, de határozott és kétségtelen voltát.

Még egy nagy vállalkozásba bocsátkozik: Kelmskott Manorban, az ő kedvencz pihenőhelyén egy XVI. századbeli régi curiában a Themse partján nyomdát állít, s mintaszerű, idealis kiállításban adja ki kedvencz régi és modern íróit, részben saját munkáit. Könyveinek szépsége, puritán egyszerűségük mellett, oly finom, hogy a mi megromlott izlésünk kezdetben nem is vesz tudomást róla, csak miután egy darabig forgattuk őket, kezd megindulni a szellemi communicatio s csakhamar úgy érezzük, mintha saját lényünknek egy alkotó részét tartanók kezeink között.

Hogy socialismusának emelkedettségét illustráljam, legyen szabad egy néhány sort az ő «Socialism in Art» czímű értekezéséből idéznem:

«A socialista művészi ideálnak ennélfogva első kelléke, hogy az közös legyen az egész népre nézve; s ez csak akkor lesz lehetséges, ha elis-

Digitized by Google

merjük azt, hogy bármilyen emberi kéz alkotta munkának, a melynek határozott formája van, s az a czélja, hogy hosszú ideig eltartson, lényeges tartozéka a művészet. Más szóval, a socialista, a helyett, hogy a művészetet egy kiváltságos helyzet esetleges fényüzésének tekintené, követeli azt, mint az emberi élet elengedhetetlen szükségletét, melyet bármely tagjától is megvonni a társadalomnak nincsen joga. És követeli azt is, hogy ezen szükséglet kielégítése szempontjából adassék meg minden egyes embernek a lehetőség annak a munkának az elvégzésére, a melyhez legjobban ért; nemcsak azért, hogy ezáltal a lehető legkevesebb munkaerő veszszen kárba, hanem azért is, hogy ez a munka a lehető legnagyobb élvezetet is nyujtsa. Mert újra ki kell itt jelentenem, a mit már annyiszor mondottam, hogy képességeink, munkaerőnk gyönyörteljes módon való felhasználása egyúttal a forrása is minden művészetnek és minden boldogságunk okozója: vagyis életünk czélja. Olyannyira, hogy a mely társadalom nem nyújt kellő alkalmat minden egyes tagjának képességei élvezettel teljes gyakorlására, elfeledte élte czélját, nem teljesíti kötelességeit s nem egyéb tiszta zsarnokságnál, a mely ellen az egész vonalon küzdeni kell.»

Digitized by Google

Ha tehát látunk valahol egy egyszerű, modern bútort, mely czélját teljesen betölti, szerkezetében világos, arányaiban nemes és megcsinálásában becsületes, vagy egy modern szövetdarabot, szőnyeget, melyen minden egyes szín ereje és mélysége az egésznek lágy harmóniájába olvad bele — úgy ne feledjük el, hogy bárki lett légyen is tervezőjük, de Morris lelkének egy része bennük lakozik; ha pedig megpillantunk másikat, feltűnőt, hivalkodót, melyet sem használni, sem megérteni nem lehet, a mely gyönyörködtetés helyett felháborít, úgy menjünk el hallgatagon mellette, de ne ítéljük el érte Morris és a modern iparművészet komoly, szent törekvéseit.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Üvegablak. Window

Burne-Jones terve után készitette Morris.

" designer, by

Digitized by Google

Digitized by Google

A PRÆRAFAELITA KÖR IRODALMI MŰKÖDÉSÉRŐL.

Digitized by Google

Digitized by Google

A prœrafaelita kör irodalmi működéséről.

HARMADIK FELOLVASÁS

III

Nagymerő vállalkozásba fogok. Én, a pictor, akarom bemutatni — mondjuk nehány embernek, de egyuttal egy kornak is — irodalmi működését és jelentőségét. A feladat nagyon érdekes. Mert épen itt bogozódnak össze legjobban a szálak, lépnek fel a legellentmondóbb jelenségek, találkoznak az egymástól legtávolabb eső kölcsönhatások. Száz ujabb és ujabb vonatkozás tolul felénk — mint midőn egy hegycsúcsot megmászva, lépésről-lépésre, hol alattunk egy falu vagy város fehér falait és csillogó tornyait, hol meg a messzeségben mind távolabbi és távolabbi hegylánczok kéklő hullámormait pillantjuk meg.

Mit említsek előbb? Prózájukat? Verseiket? Prózájukat, mely a művészetről szól, vagy social-politikai irataikat? Elbeszélő költeményeiket, bal-

Digitized by Google

ladáikat vagy lyrájukat? Van mindenből — a legkülönfélébb tárgyú, szellemü és jelentőségü.

Pedig tulajdonképen csak négy nevet említhetek: John Ruskint, William Morrist, Dante Gabriel Rossettit és Algernon Charles Swinburne-t. És ezeket is irodalmi működésükben mi sem fűzi össze, hacsak nem a mindnyájuknál közös előszeretet a rég elmúlt korok s különösen a középkor iránt, no meg Ruskinnél és Morrisnél megegyező fölfogásuk a művészetről. De különben merre jár Morris és merre Rossetti — Swinburne meg ismét másik hangot ád.

Azután még egy éles megkülönböztetést kell tennünk: Ruskin prózája úgy tartalmánál, mint formájánál fogva, korszakalkotó volt. Szintúgy a prærafaeliták művészi működése. A művészetnek új irányt jeleltek, új czélt tűztek ki. Verseikre azonban, bármily értékesek is máskülönben, ezt a jelzőt nem alkalmazhatni. Ambátor, mondhatom, ugyancsak megérdemelnék, hogy általánosabban foglalkozzanak velük. Etekintetben Michel-Angelo és Rossetti sonettjei egy kenyéren vannak. Mondjuk ki tehát még egyszer: hogy a míg Ruskin prózája határkövet jelez az angol irodalomban, addig a prærafaeliták költői működése annak csak egy epizódját képezi. Oly epizódot mindazonáltal,

Digitized by Google

melylyel foglalkozni szinességéért és mystikus alaphangjaiért, valamint az azt alkotó részletek tarka sokféleségénél fogva érdemes is, érdekes is.

Miután első felolvasásomban bemutattam Ruskin nagy gondolatait és eszméit — most még csak rövidesen tehetségeit akarom vizsgálni, melyekkel azokat oly világosan, meggyőzően és kérlelhetlenül tudta odaállítani — kifejezése módját, stylusát.

A próza szépsége, bája, rythmikája, zenéje intimebb, rejtettebb, mint a kötött vagy verses beszédé. A modern ember általában idegenkedik a gondolatok s érzelmek verses formában való kifejezésétől s kizárólag a próza felé hajlik. Elfelejti, hogy a különbség a kettő között nem a lényegben, csak a külső alakban van. Azt hiszi, hogy a prózának nincsenek titkos törvényei és művészi követelményei, ezek csak a verselőkre nézve kötelezők. Pedig ez nem így van. Minden nyelv már constructiójában és hangjainak csoportosításában egyuttal magában hordja rythmikáját is és azon törvények csiráit, melyek szerint akár a prózában, akár a versben írónak eljárnia kell, midőn gondolatainak kifejezést akar adni. Sőt tovább megyek. Minél értékesebb, jelentőségteljesebb a gondolat, minél tisztább, prægnansabb,

Digitized by Google

érthetőbb formába tudom azt önteni, annál valószinűbb, hogy az a forma egyuttal művészi, tehát szép is lesz. Persze a prózában eme törvények annyira nem kézzelfoghatók, hogy többnyire még öntudatunkat is elkerülik, míg a verses beszéd egyes feltételei mindig mint valami «sine qua non» jelentkeznek. A próza ezen rejtett rythmikájának volt legnagyobb mestere Ruskin. Sokszor egészen úgy tűnik fel a dolog, mintha új életet hozna a nyelvbe. Stylusának költői, prófétai erejét abból a tehetségéből meríti, melyet oly szépen fejteget a «Modern Painters» II. kötetében az imaginationból, ellentétben a fancyval. Külön magyar szó híján az előbbit teremtő képzeletnek, a másodikat meg játszi képzeletnek nevezném. Teremtő képzeletnek mondja ő az emberi elmének azt az eddig meg nem fejtett, látnoki tehetségét, a melylyel az adott esetek végtelenségéből kiválasztja a neki megfelelő kettőt vagy többet, s belőlük aztán *uj, organikus és harmonikus egészet* alkot. Ez az ő teremtő képzelete mutatja neki ezer és ezer-féle alakban minden földi dolog összefüggését és összetartozását, a mely megismerésnek ezer és ezer-féle új képben, hasonlatban és vonatkozásban ád formát. S a mily biztossággal tudja ő az egymástól legtávolabb eső

Digitized by Google

dolgokat összekapcsolni, ép oly erővel és szenvedélylyel hirdeti a belőlük leszűrt igazságokat. Azt hiszem, a nagy szellem legbiztosabb próbaköve, hogy mily tisztán látja meg az összes dolgok egymáshoz való közeli vonatkozását.

S a minthogy ő át meg át volt hatva ennek az egymáshoz való vonatkozásnak a teljességétől és folyton azt hirdette, úgy e gondolatnak minél élesebb kidomborítására és megvilágítására síkra szólítja megismerésünk összes tényeit — mennyországot, földet, alvilágot, a külső természet s belső énünk nagy birodalmait. Mintha lába a virágok rengetegében járna: innen is, onnan is szakítja le a legszebbet, felékesíti vele eszméjét, a míg a gazdag, illatos csokor bája szeliden békóba nem veri lelkünk összes fakultásait. Irása mesterségét, hogy mint épít mondataiból és mellékmondataiból erődítményeket, tornyokat, kies lugasokat; főnevei szembehelyezését s a jelzők egymást támogató, testvéri készségét — jellemezni nem lehet, hanem ha példával bemutatni. Legyen tehát szabad egynehány sorát angol eredetiben bemutatnunk. — Pl. a «Seven Lamps of Architecture»-ből.

Digitized by Google

I.

Aphorism 7.

THE LAMP OF TRUTH.

We are too much in the habit of looking at falsehood in its darkest associations, and through the colour of its worst purposes. That indignation which we profess to feel at deceit absolute, is indeed only at deceit malicious. We resent calumny, hypocrisy, and treachery, because they harm us, not because they are untrue. Take the detraction and the mischief from the untruth, and we are little offended by it; turn it into praise, and we may be pleased with it. And yet it is not calumny nor treachery that do the largest sum of mischief in the world; they are continually crushed, and are felt only in being conquered. But it is the glistening and softly spoken lie; the amiable fallacy; the patriotic lie of the historian, the provident lie of the politician, the zealous lie of the partizan, the merciful lie of the friend, and the careless lie of each man to himself, that cast that black mystery over humanity, through which we thank any

Digitized by Google

man who pierces, as we would thank one who dug a well in a desert; happy, that the thirst for truth still remains with us, even when we have wilfully left the fountains of it.

*

«AZ IGAZSÁG LÁMPÁJÁBÓL.»

Túlságosan hozzászoktunk a hamissághoz legsötétebb megnyilvánulásaiban és leggonoszabb szándékaiban. Azt a felháborodást, melyet állítólag magában véve minden csalással szemben érezünk, valójában csak a csalásnak kártékony volta idézi fel bennünk. Felindulunk a rágalmon, a tettetésen, az áruláson, mivel ártanak nekünk, s nem mivel az igazsággal ellenkeznek. Válaszd el a hamisságtól a belőle ránk háramló bajt és kárt, s kevésbe fogjuk venni azt; fordítsad át dicséretre s talán még örömünk is telik majd benne. De azért sem a rágalom, sem az árulás nem hozzák a legtöbb bajt a világra; hisz folytonosan küzdünk ellenük s csak ilyenkor hatnak reánk. A csillogó és édesen hangzó hazugság; a behizelgő álnokság; a történetiró hazafias hazugsága; haszonleső hazugsága a politikusnak s a pártember buzgólkodó hazugsága — jó akaró hazugsága a barátnak s végre az a gondtalan hazugságunk mindannyiunknak önmagunkkal szemben — ezek borítják azt a setét mysteriumot az emberiség fölé, melyet ha valaki áttör, hálát érzünk szivünkben iránta, mint a ki kutat ásott számunkra a

Digitized by Google

sivatagban. Nagy szerencse, hogy ez az igazság után való szomjuhozásunk megmarad bennünk még akkor is, midőn szándékosan távoztunk is el annak forrásaitól.

***

Aphorism 29.

THE LAMP OF MEMORY.

The idea of self-denial for the sake of posterity, of practising present economy for the sake of debtors yet unborn, of planting forests that our descendants may live under their shade, or of raising cities for future nations to inhabit, never, I suppose, efficiently takes place among publicly recognized motives of exertion. Yet these are not the less our duties; nor is our part fitly sustained upon the earth unless the range of our intended and deliberate, usefulness include, not only the companions, but the successors of our pilgrimage. God has lent us the earth for our life; it is a great entail. It belongs as much to those, who are to come after us, and whose names are already written in the book of creation, as to us; and we have no right, by anything that we do or neglect, to involve them in unnecessary penalties, or deprive them of benefits

Digitized by Google

which it was in our power to bequeath. And this the more, because it is one of the appointed conditions of the labour of men that, in proportion to the time between the seed-sowing and the harvest, is the fulness of the fruit; and that generally, therefore, the farther off we place our aim, and the less we desire to be ourselves the witnesses of what we have laboured for, the more wide and rich will be the measure of our success. Men cannot benefit those that are with them as they can benefit those who come after them; and of all the pulpits from which human voice is ever sent forth, there is none from which it reaches so far as from the grave.

*

AZ EMLÉKEZET LÁMPÁJÁBÓL.

Ugy gondolom, hogy cselekedeteink általánosságban elismert indító okai között sohasem foglal tényleges helyet az önmegtagadás eszméje az utókor javára, takarékoskodás gyakorlása a jelenben még meg sem született utódokért, erdők ültetése, hogy unokáink sétálhassanak azok árnyékában, vagy városok alapítása más, eljövendő nemzetek lakóhelyéül. S mindazonáltal ezek nem kevésbbé kötelességeink; s nem is jártunk el földi dolgainkban tökéletességgel mindaddig, a míg a mi öntudatos, jóra való törekvésünk nemcsak

Digitized by Google

földi utunk vándortársait, hanem az utánunk következendőket is nem foglalja magában. Isten éltünk tartamára rendelkezésünkre bocsátotta a földet; hatalmas örökség. De ez az örökség csak annyira a mienk, a mennyire mindazoké is, a kik utánunk eljövendők s a kiknek nevei már beirattak a teremtés könyvébe; és nincsen semminemű jogunk, bármilyen cselekedetünk vagy mulasztásunk által rájuk (az utódokra) felesleges bünhődést róni, vagy megfosztani őket olyan jótéteményektől, melyeket számukra megszerezni hatalmunkban állott volna. S annál kevésbé van ehhez jogunk, mert elismert tulajdonsága az emberi munkának, hogy a magvetés és aratás közt levő időnek nagyságával egyenes arányban nő a gyümölcsnek teljessége is; s hogy ezért általánosságban, minél messzibbre tűzzük ki czélunkat, s minél kevésbé vágyakozunk szemtanui lenni mindannak, a miért fáradoztunk, annál hatalmasabb és gazdagabb lesz munkánk eredménye. Mert az ember azokat, a kikkel együtt él, nem boldogíthatja oly mértékben, mint az utána jövőket; a honnan az emberi szózatnak hangja [illegible] száll — a sír.

* * *

THE LAMP OF BEAU[illegible]

So, again, there is no subject o[illegible] ment so wisely chosen as the foun[illegible] is a fountain of use; for it is just t[illegible] haps the happiest pause takes place in the labour

Digitized by Google

en the pitcher is rested on the
l the breath of the bearer is drawn
e hair swept from the forehead,
and the uprightness of the form declined, against the marble ledge, and the sound of the kind word or light laugh mixes with the trickle of the falling water, heard shriller and shriller as the pitcher fills. What pause is so sweet as that — so full of the depth of ancient days, so softened with the calm of pastoral solitude?

*

RÉSZLET A «SZÉPSÉG LÁMPÁJÁBÓL».

Viszont, nincsen az utczának bölcsebben megválasztott ékessége a kútnál, ott a hol szükség van reá; mert talán ép itt ér bennünket a legédesebb pihenő a nap fáradalmai után, midőn a korsó ott áll a kút káváján, s a korsó hordozója, hátra simítva haját homlokából, mélyen fellélekzik, testének merev vonalai megtörnek, mialatt a márványlaphoz támaszkodik s a nyájas szavak vagy könnyed kaczaj hangja egybevegyülnek a lecsurgó víz mind élesebb és élesebbé váló csobogásával, a mint a korsó lassan-lassan megtelik. Van-e a pihenésnek édessége, ehhez fogható — oly telisded-teli elmúlt napoknak titokzatos mélységével, oly szelíd és lágy, akár a pásztorok magányának békéje?

***

Digitized by Google

Ruskin irodalmi működését tulajdonképen verseléssel kezdte. S akkoriban költeményei szűkebb körben nagy elismerésre is találtak, úgy hogy szülei máris a leendő nagy költőt látták gyermekükben. Ő azonban később meglehetős kicsinyléssel szólt ebbeli kisérleteiről.

* * *

Fordítva áll a dolog, ha W. Morris irodalmi működése felé fordítjuk figyelmünket. Ő róla így kell beszélnünk: Morris, a költő. Költői munkái nagyobbszabásuak és értékesebbek, mint prózai iratai.

Költői tevékenységét vizsgálva, találjuk meg egyuttal művészetének is legmélyebb és legjelentőségesebb vonatkozásait. Le kell itt bocsátkoznunk az emberiség fejlődésének sokkal korábbi korszakaihoz, úgy az antik és a zsidó, valamint az ős germán kulturához.

A világtörténelem legérdekesebb jelensége előtt állunk. Mystikus őskulturával biró vad, barbár népek magukba veszik az antik görög-római gazdag és kifinomodott műveltséget a zárkózott zsidó kultura szolgáltatta szövétnek lángoló világánál. Egészen friss, romlatlan, gyermekies emberek egy

Digitized by Google

teljesen kifejlődött, kicsiszolt, művészi kultura behatása alá kerülnek, azt a kulturát azonban ismét egy másik, az előbbivel teljesen ellentétes, művészietlen, ethikájában kérlelhetetlen kultura — a zsidó kultura — szemüvegén át kénytelenek nézni. Magának a kiindulási pontnak ez a symphonikus dissonantiája hozza aztán létre a középkorban azokat az elementáris ellentmondásokat, teszi azt minden megnyilvánulásában olyan rejtélyessé, látszólag következetlenné s mégis mindenekfölött érdekessé és elbájolóvá. A talaj, az életadó anya azonban mindenkor a germán elem volt, ez volt a termékeny termelő erő és virágfakasztó föld, a melyből az egész középkori kultura kelt. Valahányszor aztán ezek az idegen tanítómesterek — a zsidó és különösen az antik kulturák — nagyképűsködni kezdtek, mindannyiszor akadtak egyes nagy emberek, a kik a népet az ősi forrásokhoz visszavezették s leborultak az éltető anyaföldre, hogy azt, mint hajdan Brutus tette, csókjaikkal illessék s belőle erőt merítsenek. Így — látjuk — ment vissza Ruskin és Morris művészetük felépítésénél, ennek a keresztény germán kulturának utolsó, még fennálló, művészi nyilvánulásához, a középkori művészethez, ugyanez az érzés és meggyőződés vezette aztán Morrist —

Digitized by Google

de részben Ruskint is — mind távolabb, távolabb vissza nem csak a középkorba, de azontúl az ősgermánok legrégibb nagy történelmi mondáihoz. Mert a nyelvben, irodalomban még közvetlenebbül, észrevehetőbben nyilvánul a nagy faji fejlődés folytonossága. Ezer és ezer éves gondolatok és érzelmek, hol sejtésszerűen, hol tisztább alakot öltve, kisértenek az unokákban, s rányomják minden azóta elsajátított új eszme- vagy érzéskörre is sajátos bélyegüket. A személyes énnek ez a kiterjesztése, az öntudatnak ez a multba való felemelkedése és visszaszállása, megadja aztán az egyénnek az ő nagy styljét, nemzeti charakterét. Egyuttal pedig azt a képességet is, hogy a jövőben is organikusan fejlődhessék tovább.

Ezen törvény felismerése teszi jelentőségessé a prærafaeliták irodalmi működését. Úgy Ruskinét, ki már kis gyerek korában az angol és germán irodalom ősi, romlatlan termékeiből táplálkozott — évente egyszer áttanulmányozta az egész angol bibliát — s legnagyobb gyönyörűségét a skót népköltészetben meg Ossiánban lelte, — de legelső sorban Morrisét.

Morris, oxfordi tanulmányai végeztével, először irodalmi működéssel kezdte, és csak néhány évvel később fogott aztán bele iparművé-

Digitized by Google

szeti tervei megvalósításába. Első kötete, melyet kiadott, «The Defence of Guenewere and other Poems», majdnem kivétel nélküli középkori themákat tárgyal középkori formákban, de a kifejezésnek középkori erejével is. Meglátszik rajtuk, hogy szerzőjük kedvenczei Chaucer a «Canterbury Tales» dalnoka és a Petőfivel egy kort ért John Keats. Ezekkel a versekkel egyelőre semminemü feltünést nem keltett s csak tiz évvel később adta ki gyors egymásutánban a «The Life and Death of Jason»-t s az «Earthly Paradise»-t, melyek egyszerre ismertté tették nevét s általános elismerést arattak.

Az, a mit előbb a középkor kulturájának a fejlődéséről mondottam, még igen sok érdekes fejtegetésnek és megfigyelésnek képezheti alapját. Egyike a legérdekesebb momentumoknak benne az a rendkívüli előszeretet és tiszteletteljes meghajlás, melyet a germán népek a classikus müveltség iránt tanusítanak. Olaszország számukra az igéret földje, embereikkel szemben esetlen barbaroknak érzik magukat. És ebben a tekintetben Anglia még Németországot is felülmúlja. Müveltsége fejlődésének minden phasisában Olaszország döntő befolyást játszik. Ugyanakkor, a mikor az ország úgy politikai tekintetben, mint vallási vi-

Digitized by Google

szonyait illetőleg teljesen elszakad Rómától, a szellemi kapcsok a nagy geographiai távolság daczára is annál szorosabbak lesznek. Azaz annál inkább válik Olaszország az angolnak — kulturális eszményképévé, melyről, mint valami tündérországról, ábrándozik.

Lehet, hogy a világot-járt normann ősök emlékezése, miután Anglia meghódítása előtt századokig meglakták volt Itáliát, a mosolygó kék égről s a déli verőfényes természet csudáiról fel-felujult az unokákban, mint sejtelmes vágy ez ország után, meg aztán az a tudat, hogy minden, a mi ujabb műveltségük kincsét képezte, onnan származott, mindez, mondom, lehetett oka annak, hogy költőik lelke, ha phantasiájuk kibontotta szárnyait — mindig arra és ujból is arra vette irányát. Csak közbe — nagy ritkán — ébred fel nemzeti őseredetiségük tudata, s ekkor aztán ismét visszafordulnak saját ős-kulturájukhoz. Shakespeare pl. egyformán állott mind a két kulturális hatás befolyása alatt, de nála is az olasz — a latin behatás szembeszökő.

Első, hatalmas költőjük, Chaucer, olaszországi útjában Petrarca és Boccaccio műveivel megismerkedik, s ezek közvetlen behatása alatt írja meg «Canterbury Tales»-eit, melyeknek vázát is

Digitized by Google

Digitized by Google

EDWARD BURNE-JONES: Az arany lépcső.

The golden stairs

Digitized by Google

Digitized by Google

nagyjából Boccacciótól kölcsönzi, — így tovább menve, sorba megtalálhatnók majdnem mindegyik írójukban, mint valami a főmelodiával velezengő motivumot, ezt az olasz élet és kultura előszeretetét, a nélkül persze, hogy azért nemzeti charakterüket csak egy perczre is megtagadnák. Csak igen kevesen maradtak érintetlenek e befolyástól, mint pl. Walter Scott és Burns, az ő alkotásaik világa és szintere tisztán a germán és skót világ volt.

Annál bámulatra méltóbb az a feltétlen tisztelete és imádata az angol népnek az antik és latin — sok tekintetben aristokratikusabb, mert régibb és harmonikusabb — kultura iránt, mivel mind ennek daczára soha egy perczre nem képes vele tulajdonképeni benső kapcsot létesíteni, soha nem veszíti el általa sajátos nemzeti lényének még csak legkisebb külső sallangját sem, — és mivel kétségtelen, hogy annak megértésénél is bizonyos határokon túl soha sem tud menni. Ugyanaz a jelenség ez, a melyet még ma is tapasztalhatunk a modern angol emberen, midőn Olaszországban utazik. Az a rendíthetlen pietás és komoly naivság, a melylyel egy neki új világ minden jelensége felé közeledik, sokszor a nevetségessel határos, pedig lelkének legbensőbb, legfinomabb húrjai

Digitized by Google

rezegnek meg ismeretlen gyönyörökben s ébresztenek benne szent, fenkölt érzéseket. És lehet, hogy épen azért hat mindez oly elementáris módon reá, mert érzi, hogy az ő lelkében, az ő tehetségeiből az, a miben ezek bővelkednek, teljesen hiányzik. Bizonyára az ellentétes polusok vonzásának törvénye ez. A latin ember életének alig vannak, de különösen a középkorban alig voltak belső lelki küzdelmei és próblémái, mindent bearanyozó, gyermekes életöröme részben teljesen elfedte ezeket előle, részben pedig a tett gyorsasága által — mint egy keskeny, de biztos pallón át — könnyedén átvezette őt rajtuk. Az angol is a tett embere; de cselekvésében nehézkes, életörömeiben pedig drasztikus s ezért mind a kettőben felülmulja őt a latin, az olasz az ő gyermekiesen csalhatatlan elegantiájában, melylyel egy pillanat alatt tettre szánja magát s azt el is végzi. De bármint álljon is a dolog, tény, hogy ez a belső, delejes kapocs az angol és classikus meg a latin kultura között mind e mai napig is fennáll s jelenleg is a legértékesebb gyümölcsöket termeli. Morris egyike volt ama kevesebbeknek, a kikben csak úgy buzgott-forrott a germán nemzeti erő és érzés. Egyike azoknak, a kik legkevésbbé áldoztak idegen isteneknek s a népet ősi tűz-

Digitized by Google

helyeihez, elődeik eszejárásához akarta visszavezetni. Ámbátor Anglia nemzeti charaktere soha semmi tekintetben nem volt egy perczig sem veszélyeztetve. De azért nagy adóját a classikusok iránt ő is lerótta. Nemcsak hogy maga is feldolgozott önállóan számos görög mondát, mint pl. a «The Life and Death of Jason», (Jason élete és halálában) és az Earthly paradiseban is (a földi paradicsomban), a hol egy közös cselekvés keretében germán és görög mondákat ád elé váltakozva, hanem fordításaiban is, a mennyiben úgy az Odysseát, valamint Virgil Aeneisét is átültette angolba. Persze, az ő görögjei mind a két esetben keze alatt észrevétlenül normannokká, wikingekké változnak, a szinek megfelelően zordak, mystikusak lesznek, a mi különben csak fokozza érdekességüket.

Hogy őt azonban lelkének minden szála mégis csak a nagy nemzeti multhoz és hagyományhoz húzza vissza, az kitünik mindenekelőtt abból, hogy megismervén a germán Niebelungok őseredeti, még Izlandban fenmaradt formáit, a két Eddát s a Volsunga Sagát, maga rögtön útnak ered Izlandba, ott személyesen gyűjti és tanulmányozza a fenmaradt töredékeket s barátjával Magnussonnal lefordítja s feldolgozza a Sigfrid históriáját

Digitized by Google

az ősi adatokhoz lehetőleg hiven: «The Story of Sigurd the Volsung» czím alatt. Ez az ő legjelentékenyebb alkotása. Nem idézem itt külön sem egyéb, az Eddák után eszközölt átdolgozásait, sem kisebb költeményeit, melyek között pedig több értékes van.

A mint látjuk, W. Morris epikus volt a szó igaz értelmében, őt a mese, annak egymásutánja és szövése érdekelte. Szines volt és erőteljes. A középkor egyszerű, határozott tónusát meggyőzően találja el. Még nyelvezetében is a legcsekélyebb mesterkéltség nélkül.

Erejének jellemzésére szolgáljon a következő vers: The Haystack in the Floods».

II.

William Morris.

THE HAYSTACK IN THE FLOODS.

Had she come all the way for this,
To part at last without a kiss?
Yea, had she borne the dirt and rain
That her own eyes might see him slain
Beside the haystack in the floods?

Along the dripping leafless woods,

Digitized by Google

do the Management
r friends. You will f
. Cards of the Play
1.
)me to your friends.
e to mail and hand
ve gladly furnish Pc

ıp touchding either shoe,
astride as troopers do;
le kilted te her knee,
the mud splash'd wretchedly;
And the wet dripp'd from every tree
Upon her head and heavy hair,
And on her eyelids broad and fair;
The tears and rain ran down her face.

By fits and starts they rode apace,
And very often was his place
Far off from her; he had to ride
Ahead, to see what might betide
When the road cross'd; and sometimes, when
There rose a murmuring, from his men,
Had turn to back with promises;
Ah me! she had but little ease;
And often for pure doubt and dread
She sobb'd, made giddy in the head
By the swift riding; while, for cold,
Her slender fingers scarce could hold
The wet rains; yea, and scarcely, too,
She felt the foot within her shoe
Against the stirrup: all for this,
To part at last without a kiss
Beside the haystack in the floods.

Digitized by Google

For when they near'd that old soak'd hay,
They saw across the only way
That Judas, Godmar, and the three
Red running lions dismally
Grinn'd from his pennon, under which
In one straight line along the ditch
They counted thirty heads.

While Robert turn'd round to his men, So then,
She saw at once the wretched end,
And, stooping down, tried hard to rend
Her coif the wrong way from her head,
And hid her eyes: while Robert said:
«Nay, love, 'tis scarcely two to one,
At Poitiers where we made them run
So fast — why, sweet my love, good cheer,
The Gascon frontier is so near,
Nought after this.»

But, «O», she said,
«My God! my God! I have to tread
The long way back without you; then
The court at Paris; those six men;
The gratings of the Chatelet;
The swift Seine on some rainy day
Like this, and people standing by,

Digitized by Google

And laughing, while my weak hands try
To recollect how strong men swim.
All this, or else a life with him,
For which I should be damned at last,
Would God that this next hour were past!»

He answer'd not, but cried his cry,
«St. George for Marny!» cheerily;
And laid his hand upon her rein.
Alas! No man of all his train
Gave back that cheery cry again;
And, while for rage his thumb beat fast
Upon his sword-hilt, some one cast
About his neck a kerchief long,
And bound him.

Then they went along
To Godmar; who said: «Now, Jehane,
Your lover's life is on the wane
So fast, that, if this very hour
You yield not as my paramour,
He will not see the rain leave off —
Nay, keep your tongue from gibe and scoff,
Sir Robert, or I slay you now.»
She laid her hand upon her brow,
Then gazed upon the palm, as though

Digitized by Google

She thought her forehead bled, and — «No»,
She said, and turn'd her head away,
As there were nothing else to say,
And everything were settled: red
Grew Godmar's face from chin to head;
«Jehane, on yonder hill there stands
My castle, guarding well my lands:
What hinders me from taking you,
And doing that I list to do
To your fair wilful body, while
Your knight lies dead?»

A wicked smile
Wrinkled her face, her lips grew thin,
A long way out she thrust her chin:
«You know that I should strangle you
While you were sleeping; or bite through
Your throat, by God's help — ah!» she said,
«Lord Jesus, pity your poor maid!
For in such wise they hem me in,
I cannot choose but sin and sin,
Whatever happens: yet I think
They could not make me eat or drink,
And so should I just reach my rest.»

«Nay, if you do not my behest,

Digitized by Google

O Jehane, though I love you well,»
Said Godmar, «would I fail to tell
All that I know.» «Foul lies», she said.
«Eh, lies, my Jehane? by God's head,
At Paris folks would deem them true!
Do you know, Jehane, they cry for you,
«Jehane the brown! Jehane the brown!
Give us Jehane to burn or drown!
Eh — gag me, Robert! — sweet my friend,
This were indeed a piteous end
For those long fingers, and long feet,
And long neck, and smooth shoulders sweet;
An end that few men would forget
That saw it — So, an hour yet:
Consider, Jehane, which to take
Of life or death!»

So, scarce awake
Dismounting, did she leave that place,
And totter some yards: with her face
Turn'd upward to the sky she lay,
Her head on a wet heap of hay,
And fell asleep: and while she slept,
And did not dream, the minutes crept
Round to the twelwe again; but she,
Being waked at last, sigh'd quietly,

Digitized by Google

And strangely childlike came, and said:
«I will not». Straightway Godmar's head,
As though it hung on strong wires, turn'd
Most sharply round, and his face burn'd.

For Robert, both his eyes were dry,
He could not weep, but gloomily
He seem'd to watch the rain; yea, too,
His lips were firm; he tried once more
To touch her lips; she reach'd out, sore
And vain desire so tortured them,
The poor grey lips, and now the hem
Of his sleeve brush'd them.

With a start
Up Godmar rose, thrust them apart;
From Robert's throat he loosed the bands
Of silk and mail; with empty hands
Held out, she stood and gazed, and saw,
The long bright blade without a flaw
Glide out from Godmar's sheath, his hand
In Robert's hair; she saw him bend
Back Robert's head; she saw him send
The thin steel down; the blow told well,
Right backward the knight Robert fell,
And moan'd as dogs do, being half dead,

Digitized by Google

Unwitting, as I deem; so then
Godmar turn'd grinning to his men,
Who ran, some five or six, and beat
His head to pieces at their feet.
Then Godmar turn'd again and said:
«So, Jehane, the first fitte is read!
Take note, my lady, that your way
Lies backward to the Chatelet!»
She shook her head and gazed awhile
At her cold hands with a rueful smile,
As though this thing had made her mad.
This was the parting that they had
Beside the haystack in the floods.

*

William Morris.

A SZÉNAKAZAL A PATAK MELLETT.

Azért követte őt hát a hosszú úton,
Hogy végre csók nélkül váljanak el?
S azért tűrte hát az eső verését,
Hogy saját két szemével lássa vad halálát
Ott a kazalnál a patak mellett?

A permetező lombtalan fák alatt
Mindkét lába kengyelben
Férfi módjára — vágtatott mellette;

Digitized by Google

Szoknyáját, a mint térde alá gyűrte —
Csak úgy csapdosta az út nehéz sara;
S nyirkos ködét hullatta mindenik fa
Hosszú hajára, fáradt fejére,
Bágyadtan lecsukódó, bájos szeme pillájára;
Két orczáján az esővel könyei futottak végig.

Közbe hirtelen sarkantyúba kapták a
Lovakat s ő messze elmaradt a férfi mögött.
Ez előre ugratott, hogy meglássa mi vár rájuk
Az út kanyarulatánál; majd meg embereihez
Tért vissza, hogy igéretekkel
Csendesítse elégedetlenségük morajá.

Isten engem, nem valami jó dolga volt;
Gyakran kétségében, félelmében
Fel-felzokogott; a sebes rohanásban
Feje szédült; karcsú ujjai a hidegtől
Alig-alig fogták az ázott gyeplőt;
S alig érezte zsibbadt lábait
A kemény kengyelben: s mindezt csak azért,
Hogy végre is csók nélkül váljanak el
Ott a szénakazalnál a patak mellett.

Mert a mint a nagy szürke szénához
Értek — ott álla Godmar, a Judás, az
Uton s három veres oroszlánya véresen
Vigyorgott le rájuk dárdája fokáról.
Mögötte a dülőben sorjában
Jó harmincz dárdás embere.

Digitized by Google

Róbert is visszafordula egy-két emberéhez
A nő meg már látta jőni a végét —
Fejét búsan előre lehajtá,
Patyolat kendőjét szemére voná,
Eltakará arczát; Róbert így szól;
«Úgy biz, gyöngyöm, alig kettő egy ellen,
Megugratjuk őket, — akár csak Poitiersnél,
Bátorság, angyalom — sebaj
Oly közel esik a gascon határ,
Ott mentve vagyunk.»

«Óh» mondja a nő
«Szentséges szűz, a nagy utat visszafelé
Nélküled teszem meg; s aztán
A párizsi törvényszék — ez a hitvány hat embered —
Nehéz vasrácsai a Chatelet-nek,
A sebes Szajna valamely esős napon,
Mint a mai, körötte tolongó tömeg
Röhögve, míg gyenge karjaim küzdenek
Hiába a rohanó habokkal —
Mindez, vagy máskép az élet ő vele,
Számomra a legszörnyűbb kárhozat,
Bár múlt volna el ez óra ezalatt.»

A férfi nem felelt, csak elkiáltja magát
«St. George for Marny!» hallatja
Hangosan csataszavát!
De jaj! mögötte hang vagy szó,
Sem kiáltás nem volt hallható.
S míg dühében ökle a markolatra tapad,
Valaki hátulról orvul ezalatt

Digitized by Google

Nehéz kendőt vet fejére
S megkötözik.

Így jutának
Godmarhoz. Ez szól: «No, Jehane,
Ha még ez órában nem léssz
A szeretőm, úgy galambod élete lefogy,
Lefogy oly hirtelen, hogy
Még az eső végét sem éri meg.
Ön meg, jó uram Róbert, csak ne
Csúfolódjék, különben leütöm.»

Kezével Jehane fejéhez kapott és nézte
Tenyerét, mintha vér tapadna rája,
És csak ennyit mondott épen — «Nem»
S elfordítá fejét csendesen,
Mint a kinek nincs egyéb mondani valója,
És minden rendben volna: lángba
Borúlt erre Godmar arcza fel haja tövéig:
«Jehane, ott túl a dombon áll
Kastélyom, őrizve körül földimet:
Mi gátol abban, hogy megfogjalak
S megcselekedjem azt szép, engedékeny
Testeddel, a mire vágyom — mialatt
A lovagod ott hever holtan?»

Gyönge mosoly fakadt
Erre a nő arczán, ajkai összeszorúltak
S görcsösen előrefeszíté állát:
«Jól tudod, hogy megfojtanálak
A míg alszol; vagy gégédet

Digitized by Google

Harapnám át, Istenemre — óh!» sóhajt,
«Jézusom, könyörülj szegény szolgálódon!
Ugy körülkörnyékeztenek,
Hogy csak bűn és bűn között van választásom,
Bármi történjék is meg: de úgy gondolom
Ételem és italomat megtagadva,
Tán elérem gyorsan végemet.»

«Édes, ha nem fogadod szavamat,
Oh Jehaneom! bármennyire szeresselek»,
Szól Godmar,» mégis elmondom mindazt,
A mit csak tudok.» «Rongy hazugság», szól a nő.
«Hazugság, Jehaneom? Szakállamra
Párizs népe mégis csak igaznak vallja!
Tudod-e, Jehaneom, hogy utánad kiáltnak,
‚Hol a barna Jehane! Hol a barna Jehane!
Vessétek Jehanet a tűzre vagy a vízbe!'
Teringettét — Róbertem, édes jó pajtásom,
Ez csakugyan szomorú vég volna
E karcsú ujjakra, karcsú lábakra,
Karcsú nyakra s e gömbölyű, édes vállakra;
Olyan vég, melyet nem igen feledne az,
A ki látta. — Igy, még egy órát:
Gondold meg, Jehane, hogy mit válassz:
Életet-e avagy halált!»

Igy félálomban
Leszálla lováról s elhagyta helyét,
Nehány lépést tántorgott: arczával
Égnek fordúlva lehanyatlott,
Fejét a nedves szénába ásta

Digitized by Google

S elaludt: s a míg aludt
Mély, álomtalan álmot, a perczek ezalatt
Teltek s betölt a teljes óra; de ő
Végre feleszmélve, csendesen sóhajtott
S jött tétován, mint a gyermek, és szólott:
«Nem akarok». Villámként Godmar feje,
Mintha dróton rángatnák, körülfordult
Hirtelen, s lángba borúlt szeme, arcza.

Róbertnek ezalatt száraz maradt a szeme,
Sirni nem tudott — csak merőn
Látszott bámulni az esőt; ajakán
Elszánt dacz ült; megkisérlé
Még egyszer megcsókolni őt; a nő odanyujtá
Fájdalmas, kegyetlen kínjában
Szürke, száraz ajakát és
Hajfürteik összeértek.

Egy ugrással
Talpon termett Godmar s széjjelszakasztá őket;
Róbert torkán eloldá ingét
És selyem ujjasát; kiterjesztett kezekkel
Meredten ott állt a nő és bámult s látta
Mint siklik ki a fényes, csorbátlan penge
Godmar hüvelyéből, mint markol keze
Róbert hajába; látta mint nyomúl be
A vékony vas; világosan beszélt a vér
S jó Róbert lovag odaesett hanyatt,
Haldoklásában hörögve, mint a kutya szokott,
Öntudatlanúl, úgy gondolom: erre Godmar
Vigyorogva fordúlt társaihoz, kik közül

Digitized by Google

Öt-hat odarohant s az áldozat
Koponyáját kegyetlen darabokra zúzták.

Most Godmar visszafordúlt s így szólt:
«Így Jehane, az első fejezetnek vége!
Jegyezze meg, asszonyom, hogy útja
Vissza a Chatelet felé vezet!»
És ő csak rázta fejét s bámult
Fagyos kezeire bánatos mosollyal,
Mintha ez az eset elvette vón' eszét.
Ilyen búcsút értek hát ketten ők
Ott a szénakazalnál a patak mellett.

*

[redacted]ellentétül, enyhítésül még néhány strófát egy modernebb tartalmu verséből: «Love is műből.

III.

William Morris.

[redacted]OM «LOVE IS ENOUGH.»

— Interludes. —

1.

[redacted]nough; though the World be a-waning
And the woods have no voice but the voice of complaining,

Digitized by Google

Though the sky be too dark for dim eyes to discover
The gold-cups and daisies fair blooming thereunder,
Though the hills be held shadows. and the sea a dark wonder,
And this day draw a veil over all deeds, passed over,
Yet their hands shall not tremble, their feet shall not falter;
The void shall not weary, the fear shall not alter
These lips and this eyes of the loved and the lover.

2.

Love is enough: it grew up without heeding
In the days when ye knew not its name nor its measure,
And its leaflets untrodden by the light feet of pleasure
Had no boast of the blossom, no sign of the seeding,
As the morning and the evening passed over its treasure.
And what do ye say then? that Spring long departed

Digitized by Google

Has brought forth no child to the softness and showers;
That we slept and we dreamed though the Summer of flowers;
We dreamed of the Winter, and waking dead-hearted
Found Winter upon us and waste of dull hours.

Nay, Spring was o'er happy and knew not the reason,
And Summer dreamed sadly, for she thought all was ended
In her fulness of wealth that might not be amended;
But this is the harvest and the garnering season,
And the leaf and the blossom in the ripe fruit are blended.

It sprang without sowing, it grew without heeding,
Ye knew not its name and knew not its measure,
Ye noted it not mid your hope and your pleasure;
There was pain in its blossom, despair in its seeding,
But daylong your bosom now nurseth its treasure.

*

Digitized by Google

MÉG ÉL A SZERELEM.

1.

Még él a szerelem; fogyóban bár a világ
S nincs az erdőnek hangja csak a siránkozásé,
S legyen bár a mennybolt oly setét, hogy szem
Ne lássa többé az idelenn viruló virágokat,
Tünjék bár örvénynek a hegyoldal és setét rejtélynek
a tenger,
S vonja bár fátylát a mai nap mind az elmúlt cselekedetekre,
Mégis — az ő kezük ne reszkessen, ne botoljék lábuk —
Ne ijessze őket az űr, félelem ne fagyassza
Ajkait és szemét a szerelmesnek és szerelmesének. —

2.

Még él a szerelem; úgy nőtt fel ápolatlan,
Mikor még nem tudtuk sem nevét, sem erejét, —
S rügyei, hogy nem taposta el őket a könnyűlábu
gyönyör,
Még nem mutattak sem büszke bimbót, sem gyümölcsöző magot, —
Dús kincsei felett a hajnal s az este eljárván. —

S mit toldjunk még hozzá? hogy a rég elmúlt tavasz
Bájával s harmata hullásával még sem hozott gyermeket;
Hogy aludtunk és álmodtunk a virágos nyáron át;

Digitized by Google

Álmodtunk a télről és felébredve bús, szorongó szívvel —
Nyakunkon a tél most a annak bús órái.

De nem! Tavasz elmúlt boldogan, öntudatlan
S bús volt a nyár álma, mert azt hitted: vége,
Vége; lényednek teljében tovább nem látván;
De ez most az aratás, a nagy gyűjtés ideje,
S a levél is, virág is az ért gyümölcsbe rejtve.

Ugy kelt ki vetetlen, felnőtt ápolatlan,
Nevét nem ismertük, nem hittük hatalmát,
Gyönyör és remény közt eszünkbe sem vettük;
Fakadása fájó, gyötrelmes gyümölcse,
De most kincsét kebled naphosszat táplálja. —

*

Morris prózáját is ugyanaz az erő és világosság jellemzik; nem ragad úgy magával képeinek ragyogása és szavainak lendülete által, mint Ruskin. Inkább majdnem parasztos egyszerűséggel constatálja a tényeket s vonja le belőlük simpla logikával a következményeket. Tartalmuk részben iparművészeti működésére vonatkozik, művészi kérdéseket taglal, legnagyobbrészt pedig socialistikus eszméit tárgyalja és hirdeti.

***

Digitized by Google

Most pedig a prærafaéliták legkülönlegesebb emberéhez értünk — Dante Gabriel Rossettihez, — ki mint festő és mint költő egyformán megőrizte úgy egyéni, mint nemzeti sajátosságait. Nápolyból Angliába vándorolt olasz szülők gyermeke lévén, temperamentuma, vérének minden egyes cseppje megőrzi ezt a latin eredetét. Apja, az olasz nemzeti felszabadulás egyik előharczosa, ezért emigrálni volt kénytelen s vigaszát nagy emigráns őse, Dantenek lelki világában — az ő műveiben — kereste. A családban a művészetek otthonosak voltak, s így D. G. Rossetti is már zsenge korában rajzolgatott, verseket faragott. Szenvedélyes, minden iránt fogékony, lobbanékony lelkét az új physikai és kulturalis klima még csak érzékenyebbé tette, megadta neki azt a nuance-ot, a mely majdnem közel hozza őt a dekadensekhez, Beaudelaire-hez s a többihez. Lyrikus volt; minden tettére, szavára a külső események csak közvetett hatást gyakoroltak, folytonosan háborgó belső lelki emotiói birtak reá mindig döntő befolyással és kormányozták souverainul az ő énjét. Igaz, hogy ő ennek az énnek a határait aztán meglehetősen messze ki tudta terjeszteni a végtelenség és örökkévalóság felé s ez adja

Digitized by Google

meg egyuttal verseinek is a nem mulandó értéket és általános emberi hátteret. A Morrisnál elmondottakból világos lesz, hogy ez az olasz már pusztán nemzeti jellegénél fogva is angol kortársait valósággal megbűvölte. A mint hogy úgy is volt. A latin kultura elegáns, aristokratikus, kicsiszolt finomsága és fölénye önkénytelenül itt is imponál az észak barbárjának, ha mindjárt lényegében talán műveltebb is amannál. És most ez az ember azt az elütő, kifinomított culturáját angol mezbe öltözteti! Hogyne lett volna ez érdekes és gyönyörködtető dolog! Pedig még Rossetti angol beszédjén is fölfedezhető az olasz «cachet», nem mintha nem kezelné mesterileg, a legnagyobb formai tökélylyel a nyelvet, de mindazonáltal feltünik bizonyos előszeretete oly szavak iránt, melyeknek rythmusa, hangelosztása az olasz szavakéval rokon.

De Rosetti nagy költő volt. Különösen szerelmi sonettjei, melyeket feleségéhez írt, oda állítják őt egyenesen a nagy középkori trias — Dante, Petrarca és Michelangelo — közvetlen utódjául. Ez a két nagy ellentét is összeolvadt benne harmonikusan: egyrészről a legmodernebb modern, a ki a festőművészetnek is új irányt jelel, másrészt meg közvetlen kortársa Boccacció-

Digitized by Google

nak s a többi igaz Dante-imádónak és commentatornak.

Azért nevezem őt a nagy középkori trias Dante, Petrarca és Michelangelo — a kik közül verseikben nagynak csak az első kettőt szokták, úgy hiszem tudatlanságból, elismerni — egyenes utódjának, mert ő is, mint amazok, tisztán átérezte a világbiró és világfentartó szerelem nagy transcendentalis és metaphysikai kérdését. Jaj annak a kornak, a mely ezt nem teszi, s nem lát egyebet benne, mint állati ténykedés szülte állati szövetkezést! A mely a járulékos következményt eredő oknak és végczélnak tekinti s egy tál lencséért feláldozza az apai örökséget! Mily messze, messze haladták meg a középkor e nagy szellemei a modern embert ezen kérdés átérzésében s az összességhez való viszonyításában s következésképen szerelmi boldogságukban is! Mily meddő, gyermekes kérdéssé törpül e szempontok mellett az a mostanában annyit vitatott dolog, hogy vajjon Beatrice vagy Laura valósággal éltek-e, húsból és csontból való nők voltak-e avagy sem, midőn a kérdés lényege és érdeme egyedül csak abban áll, hogy mint ilyenek, ilyen lelki tökéletességgel és emelkedettséggel élhettek egyáltalában a költő szívében és elméjében. Manapság ez lehetetlen volna.

Digitized by Google

Csak ilyen módon, a szerelemnek egy mindent összefoglaló, közös okra, az istenire való visszavezetésében s ennek a felismerésében érthető meg egyáltalában Dante Vita nuovája és Canzoniéreje s válnak élvezhetőkké Petrarca és Michelangelo sonettjei. A szerelemnek ugyanezt az emelkedettségét találjuk meg Rossettinél is, habár néha közvetlenebb érzékiség is vegyül belé; ez még ízzóbbá teszi coloritját s ez adja meg neki másrészről a dekadens mellékízt is. Nyelvkezelése, formai tökélye mesteri. Ő az egyedüli, a ki az angol nyelvben a szigorú olasz sonettformát meri és tudja használni. Nejéhez, Miss Siddalhoz írt sonettjeit ő annak halálával koporsójába tette melléje s csak évek múlva vették azokat ismét ki. Egyéb versei, balladái tárgyalását itt elmellőzve, hallgassunk meg egy-kettőt közülök angol eredetiben, a míg valaki fordításukra nem vállalkozik. Bár, nézetem szerint, a siker igen szűkös reményével.

Digitized by Google

IV.

Dante «Gabriel Rossetti».

Sonnet II

BRIDAL BIRTH.

As when desire, long darkling, dawns, and first
The mother looks upon the newborn child,
Even so my Lady stood at gaze and smiled
When her soul knew at length the Love it nursed.
Born with her life, creature of poignant thirst
And exquisite hunger, at heart Love lay
Quikening in darkness, till a voice that day
Cried on him, and the bonds of birth were burst.

Now shielded in his wings, our faces yearn
Together, as his fullgrown feet now range
The grove, and his warm hands our couch prepare:
Till to his song our bodiless Souls in turn
Be born his children, when Death's nuptial change
Leaves us for light the halo of his hair.

*

Digitized by Google

I. A SZERELEM SZÜLETÉSE.

Mint mikor a vágy, hosszú éjjel után, felserken —
Vagy az anya először tekint újszülött gyermekére,
Igy állt ott kedvesem, ámult és mosolygott,
Midőn lelke végre felismerte a fakadó szerelmet szivében. —

Mely kedvesem éltével együtt fogant, a szerelem
Győtrő szomjúsággal és olthatlan éhséggel ott gyarapodott
Szive titkos mélyén, míg ama napon
Hangja fel nem sikoltott — s születése kötelékei széjjel nem szakadtak.

Most, az ő szárnyai alá bújva, orczáink egymásra
Hajolnak, ő meg kies erdőkbe megsétálni visz
Vagy meleg kezével nyughelyünket egyengeti:
Végre azt' testnélküli lelkeink újjászületvén általa,
Betérnek oda, — a hol nagy menyekzői változásakor
A halál, meghagyja nekünk világító szövétnekül
A szerelem homlokát övező gloriát. —

***

Digitized by Google

Sonnet II.

LOVE'S REDEMPTION.

O thou who at Love's hour ecstatically
Unto my lips dost evermore present
The body and blood of Love in sacrament;
Whom I have neared and felt thy breath to be
The inmost incense of his sanctuary;
Who without speech hast owned him, and, intent
Upon his will, they life wis mine hast blent,
And murmured o'er the cup, Remember me!

O what from thee the grace, for me the price,
And what to Love the glory, — when the whole
Of the deep stair thou tread'st to the dim shoal
And weary water of the place of sighs,
And there dost work deliverance, as thine eyes
Draw up my prisoned spirit to thy soul!

*

Digitized by Google

II. MEGVÁLTÓ SZERELEM.

Óh te, a ki a szerelem óráján elragadtatásodban
Ajkaimnak mind örökkévalóságban nyújtod
A szerelem szentségének testét és vérét;
A ki elé én járultam és megtudtam,
Hogy a te lehelleted az ő szentélyének legtitkosabb
tömjéne;
A ki szó nélkül befogadtad őt s az ő akaratát
Figyelve, éltedet s az enyémet egybe keverted,
S az áldozati kelyhet megáldád — emlékezz reám! —

Óh mekkora a te kegyelmed, mekkora az én jutalmam —
És mekkora a szerelem dicsősége, — hogy lebocsát-
kozván
A meredek lépcsőkön a setét mélységbe,
A zavaros vizekhez a sóhajok helyére,
Ott beléfogsz a megváltás művébe, midőn szemeid
Felemelik békóba vert szellememet a te lelkedhez. —

***

Digitized by Google

Sonnet IV.

Dante «Gabriel Rossetti.»

THE KISS.

What smouldering senses in death's sick delay
Or seirure of malign vicissitude
Can rob this body of honour, or denude
This soul of wedding-raiment worn to-day?
For lo! even now my lady's lips did play
With these my lips such consonant interlude
As laurelled Orpheus longed for when he wooed
The half-drawn hungering face with that last day.

I was a child beneath her touch, — a man
When breast to breast we clung, even I and she, —
A spirit when her spirit looked through me, —
A god when all our life-breath met to fan
Our life-blood, till love's emulous ardours ran,
Fire within fire, desire in deity.

*

Digitized by Google

III. A CSÓK.

Milyen fojtó, halálthozó tűze az érzékeknek,
Mely gonosz babona, káprázat
Rabolhatná meg tisztaságától e testet, téphétné le
E lélekről a ma magára öltött, szűzi hitves-köntösét?
Imé! most is kedvesem ajkai az én ajkaimmal
Oly egybehangzó harmóniára találtak, a mely után
Babérkoszorúzta Orpheus sóvárgott, midőn elzengte
Sápadt, gyötrött arczczal szerelmért esdő, utolsó dalát. —

Gyermek voltam, mielőtt hozzám ért — férfi,
Midőn — ő és én — egymás keblére omoltunk —
Szellem, midőn szelleme belém világított,
Isten, midőn éltünk lehe összecsapott, felemészteni
Éltünk vérét, míg a szerelem diadalmas hevében
Tűz a tűzbe nem rohant, a vágy az istenségig nem
emelt fel.

* * *

Digitized by Google

Sonnet XXIII.

DEATH-IN-LOVE.

There came an image in Life's retinue
That had Love's wings and bore his gonfalon:
Fair was the web, and nobly wrought thereon,
O soul-sequestered face, thy form and hue!
Bewildering sounds, such as Spring wakens to,
Shook in its folds; and through my heart its power.
Sped trackless as the immemorable hour
When birth's dark portal groaned and all was new.

But a veiled woman followed. and she caught
The banner rouned its staff, to furl and cling, —
Then plucked a feather from the bearer's wing,
And held it to his lips that stirred it not,
And said to me, «Behold, there is no breath:
I and this Love ar one, and I am Death.»

*

Digitized by Google

IV. HALOTT SZERELEM.

Egyszer egy jelenés az Élet képében odalépett hozzám —
— A szerelem szárnyait viselte s az ő szineit lobogóján: —
Ó lélek nem lakta arcz, a te vonásidnak
Mely szép volt alkotásuk és nemes rajzolatjuk!
Titokzatos hangok, mint ébredő tavasszal,
Keltek nyomában; s szívemet általjárta
Könyörtelen hatalmuk, mint ama napon,
Midőn a lét setét kapuja sóhajtva megnyílt előttem.

Őt követte egy fátyolos nemtő; ez megragadta
Fénylő lobogóját s azt össze — egybe csavarta —
Majd tollat tépett a jelenés szárnyából,
Annak ajkára tette — a toll meg sem mozdult —
S így szólott hozzám: «Ládd, lehellet sem látszik:
Én s ez a szerelem egyek vagyunk, s én vagyok —
— a halál.»

***

Digitized by Google

A negyedik költő, a kiről még röviden meg akarok emlékezni, Algernon Charles Swinburne. Nem mintha ő nem érdemelne néhány sornál többet, de mivel már, különösen éltének második szakában, centrifugális törekvései vannak s a præraphaeliták körétől eltávolodik.

Már mint tanuló ismerkedett meg Oxfordban Rossettivel s Morrissal, — a kik akkor ott a «Union»-ban frescóikat festették — s fogékony lelke különösen Rossetti egyéniségének a bűvkörébe került. A mit előzőleg mondottam az angolok görög és olasz kulturáról, az fokozott mértékben alkalmazható Swinburnere. Édes anyja révén, ki Flórenczben nevekedett s éltének nagy részét ott töltötte, már gyermekkorában megismerkedett a latin kulturával s irodalommal; tökéletesen megtanúlt görögül és megértett ez ellentétes népek lelki életéből annyit, a mennyit honfitársai közül kevesen. Első költeményei «The Queen Mother» és «Rosamund», még teljesen Rossetti és Morris behatása alatt állanak; második nagy munkájában azonban «Atalanta in Calydon», melynek tárgya szintén görög mythosból van merítve, már kibontja egyénisége szárnyait — és sebes, fennjáró repüléssel szokatlan

Digitized by Google

tájakra ragadja magával olvasóját. Oly utólérhetlen tökéletességgel és biztossággal kezeli a nyelvet, fejti ki annak minden legtitkosabb melodiáját; rythmikájában oly gazdag és közvetlen, e mellett oly lágy, hajlékony és zengzetes, hogy csodálkozva kérdezzük magunktól: ez hát a Shakespeare erőteljes, darabos nyelve? Néha már közel jár a raffinementhoz, a nélkül azonban, hogy bárhol is erőltetettnek vagy mesterkéltnek mutatná magát. Mintha verseiben a nagy természeti jelenségek hatalmas rythmusait hallanók: a sziklákra zúdúló vad hullámok meg-megújuló dübörgését vagy a tenger elhaló morajját, a fölsíró szél nyögését, vihar búgását, meg a fövenyre kifutó s visszamenekülő kis habocska fecsegő locsogását.

A minthogy lelkét mindenekelőtt a tenger, a végtelenség és örökkévalóság e folyton forrongó földi képe töltötte el. Ez mutatja meg őt nekünk mint embert, a maga meztelenségében, hozzátanúlt máz nélkül, ez csalja ki belőle legtitkosabb érzéseit és legőszintébb hangjait. Burne Jonesnak, a festőnek, jó barátja volt. A colorit tüze és mélysége mindkettejüknél közös.

Ime bemutatónak egy-kettő rövidebb versei közül.

Digitized by Google

V.

Algernon Charles Swinburne.

A LEAVE-TAKING.

Let us go hence, my songs; she will not hear.
Let us go hence together without fear;
Keep silence now, for singing-time is over,
And over all old things and all things dear.
She loves not you nor me as all we love her.
Yea, though we sang as angels in her ear,
She would not hear.

Let us rise up and part; she will not know.
Let us go seaward as the great winds go,
Full of blown sand and foam; what help is there?
There is no help, for all these things are so,
And all the world is bitter as a tear.
And how those things are, though ye strove to show
She would not know.

Let us go home and hence; she will not weep.
We gave love many dreams and days to keep,

Digitized by Google

Flowers without scent, and fruits that would not
grow,
Saying, «If thou wilt, thrust in thy sickle and reap.»
All is reaped now; no grass is left to mow;
And we that sowed, though all we fell on sleep,
She would not weep.

Let us go hence and reste; she will not love.
She shall not hear us if we sing hereof.
Nor see love's ways, how sore they are and steep.
Come hence, let be, lie still; it is enough.
Love is a barren sea, bitter and deep;
And though she saw all heaven in flower above,
She would not love.

Let us give up, go down; she will not care.
Though all the stars made gold of all the air,
And the sea moving saw before it move
One moon-flower making all the foam-flowers fair,
Though all those waves went over us, and drove
Deep down the stifling lips and drowning hair
She would not care.

Let us go hence, go hence; she will not see.
Sing all once more together; surely she,
She too, remembering days and words that where,

Digitized by Google

Will turn a little toward us, sighing: but we,
We are hence, we are gone, as though we had not
been there.
Nay, and though all men seeing had pity on me,
She would not see.

*

Algernon Charles Swinburne.

BUCSU.

Jerünk innen, dalaim; ő ránk sem hallgat,
Jerünk innen egymással félelem nélkül;
Hallgassatok, elmult a dalok ideje
S elmúlt mindaz, mi hajdan kedves volt.
Ő nem szeret sem bennetek, sem engemet.
S bár zengtünk néki mennyei szózatot,
Ő ránk sem hallgatott.

Keljünk s jerünk; ő rólunk tudni sem akar.
Járjuk a tengert miként a zúgó szél,
A fövenyfuvó és tajtékrázó; mit várunk még?
Mit várunk még; bíz ez nincs másképp,
S mint a köny, keserű az egész világ.
S bár dalaim s szivünk néki mindent feltakart,
Ő rólunk tudni sem akart.

Jerünk innen haza; ő nem is sir.
Szerelmünk szép álmait és napjait biztuk reá
— Virágokat illat nélkül s gyümölcsöt fonnyadót,

Digitized by Google

Mondván, «Vedd, vágd belé sarlódat és arass!»
Most minden letarolva; mi sem aratatlan;
Minket, a magvetőt a fájdalom lebírt,
S ő nem is sírt.

Jerünk innen, elég; hisz ő nem szeret.
Ne hallja ő, ha dalunk róla szól.
Hogy mily gyötrelmes, zord a mi utunk, ne tudja meg.
Jerünk innen, hagyjuk, ne szóljatok; elég.
Kietlen tenger a szerelem, mélységes, keserű;
S bár virággal telve látta az egész eget,
Ő még sem szeretett.

Mondjunk le róla; ő ránk ügyet sem vet.
Bár a csillagfénytől a lég szinaranyá vált,
S a zajló tenger tornyosulásában
Hullámaira a hold fénylő tajték-virágokat vetett,
S bár mind e hullám elborított s mélyen magába
Meríté e fulladó ajkat s elázott fürtöket,
Ő ránk ügyet sem vet.

El innen, csak innen el; ő ránk sem néz.
Daloljunk még egyet neki; majd ő,
Majd ő is, letünt napokra s szókra emlékezve,
Kissé felénk hajlik tán, felsóhajtva; de mi,
Hol leszünk mi akkor! Mintha so'se lettünk volna itten,
S mégis, bár részvétet int felénk megannyi kéz,
Ő ránk sem néz.

***

Digitized by Google

A LAMENTATION.

I.

Who hath known the ways of time
Or trodden behind his feet?
There is no such man among men.
For chance overcomes him, or crime
Changes; for all things Sweet
In time wax bitter again.
Who shall give sorrow enough,
Or who the abundance of tears?
Mine eyes are heavy with love
And a sword gone thorough mine ears,
A sound like a sword and fire,
For pity, for great desire;
Who shall insure me thereof,
Lest I die, being full of my fears?

Who hath known the ways and the wrath,
The sleepless spirit, the root
And blossom of evil will,
The divine device of a god?

Digitized by Google

Who shall behold it or hath?
The twice-tongued prophets are mute,
The many speakers are still;
No foot has travelled or trod,
No hand has meted, his path.
Man's fate is a blood-red fruit,
And the mighty gods have their will
And relax not the rein, or the rod.

Ye were mighty in heart from old,
Ye slew with the spear, and are slain.
Keen after heat is the cold,
Sore after summer is rain,
And melteth man to the bone.
As water he weareth away,
As a flower, as an hour in a day,
Fallen from laughter to moan.
But my spirit is shaken with fear
Lest one evil thing begin,
New born, a spear for a spear,
And one for another sin.
Or ever our tears began,
It was known from old and said;
One law for a living man,
And another law for the dead.
For these are fearful and sad,

Digitized by Google

Vain, and things without breath;
While he lives let a man be glad,
For none hath joy of his death.

*

Algernon Charles Swinburne.

RÉSZLET A «SIRALOM»-BÓL.

Ki ösmeri az idők ösvényét,
Ki lépett valaha nyomába?
Nincs ilyen egy sem az emberek között.
Mert a véletlen eléri őt, és elragadja
A bűn; mert minden, a mi édes,
Keserűvé fajul idővel.
Ki hoz majd elegendő bánatot,
És ki a könnyeknek bőségét?
Szemeimet lehúzza a szerelem
S pallos járja át fülemet,
Nagy kiáltás palloskénť és tűzként
Irgalomért, végetlen vágyért;
Ki csendesít meg ebben, a míg
Meg nem halok, bételve félelemmel?

Ki ösmeri az ösvényt és a haragot,
Az álomtalan szellemet, gyökerét
És virágát a gonosz akaratnak,
Az istennek mennyei munkálódását?
Ki látta, ki fogta ezt látni?
Némák a két nyelvű próféták,

Digitized by Google

Hallgat a temérdek szónok;
Földi láb nem taposta,
Kéz fel nem mérte ennek az útját.
Vérveres gyümölcs az ember sorsa,
S a hatalmas istenek akaratjok bételik,
Szorítván a gyeplőt és az ostort.

Szívetekben hatalmasok vagytok régtől,
Öltök dárdával és meg is ölettek.
Metsző a hideg a meleg után,
Fájó nyár múltán az eső,
Az embert csontig sorvasztja.
Mint a viz omlik ő oda,
Mint a virág, mint a nap egy órája,
Kaczagása hörgéssé válván.
De lelkemet félelem rázza,
Mikoron új bűn megindul,
Ujdonszülött, dárda a dárdáért,
Az egy bűn a másért.
A mióta csak könyeink folynak,
Régesrégtől tudják és mondják:
Egy törvény az élő embernek
És másik törvény a halottnak.
Felette félelmes és szomorú,
Hiú és vigasztalan mindez;
Legyünk hát boldogok, a míg élünk,
Mert senki a halálban nem leli örömét.

***

Digitized by Google

Még több jóhangzású nevet említhetnék, a kik többé-kevésbbé a prærafaelita kör behatása alatt vagy vele összeköttetésben állottak, mint pl. Róbert Browning-ét, Alfréd Tennyson-ét, George Meredith-ét, Theodore Watts-ét és a most működő generatiónak egész sorozatát. De ezzel már nagyon elkalandoznék tulajdonképeni tárgyamtól.

Látjuk tehát, hogy szépirodalmi működésükben ugyanazok az emberek, a kik a művészet terén reformerek, felforgatók és ujítók voltak, sem nem reformáltak, sem fel nem forgattak semmit. Mert nem volt mit. Nem voltak megcsontosodott dogmák és elavúlt tradicziók, melyek az angol irodalom továbbfejlődésének gátat vetettek volna. S így aztán ők is szép csendesen és szerényen hozták és illesztették be köveiket, ki-ki tehetségéhez mérten, a hatalmas, világraszóló épületbe, melynek neve: angol kultura és irodalom.

Most pedig végül még egy kérésemnek adok kifejezést. Ha talán ezúttal meg is érdemeltem volna: ne juttassák azért tisztelt hallgatóim mégsem eszembe azt a régi közmondást, hogy — nec sutor ultra crepidam.

Let not the cobbler go above the last=
Shoemaker, stick to your last!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

F. MADOX BROWN: Krisztus Péter apostol lábát mossa.

Christ washing the Apostle Peter's feet.

Digitized by Google

Digitized by Google

A PRÆRAFAELITA KÉPÍRÓK

Digitized by Google

Digitized by Google

A prærafaelita képírók.

IV

múlt század negyvenes éveiben az angol művészetet nagy feladat foglalta volt le: a Westminsteri palotát kellett képekkel kidíszíteni. Ezen az egy évtizednél tovább tartó munkán 140 angol művész dolgozott, nehányan közülök e munkáik révén lettek ismeretesekké s híresekké. Egy ilyen pályázaton vett részt egy akkoriban teljesen ismeretlen, fiatal képíró is, Ford Madox Brown. Képének tárgya: Harald holttestét hódító Vilmos elé hozzák. A kép általános nem-tetszésben részesült; mindenünnen lehurrogták. Történik azonban egy-két nappal később, hogy Madox Brown rendkívül lelkes és fellengős hangon írt levelet kap, melyben az író őt úttörőnek és hajnalcsillagnak és más egyéb effélének nevezi, s végül szépen kéri, hogy fogadja el tanítványának. Madox Brown az előzmények után rossz és otromba tréfának veszi az egészet s fütykösszerű

Digitized by Google

sétapálczát ragadva, megindul a kijelelt czím felé. Ott kihivatja a levelet író urat a pitvarba — ki a nagy bot láttára remegni kezd — orra alá tartja levelét s ráförmed, hogy vajjon csakugyan ő-e annak a szerzője s hogy hát mit akart vele tulajdonképen mondani? S mikor a fiatal ember dadogva bevallja, hogy szóról-szóra a legszentebb meggyőződés sugalta neki a sorokat, Brown elejti botját s megrázza a fiatal ember kezét — a dühös ellenségből a leggyengédebb barát lesz. Így találkoztak Madox Brown és Rossetti.

Ha Ford Madox Brownról beszélünk: le a kalappal! Ő egyike a história ama számos martyrjainak, a kik véres verejtékkel vetnek, de munkájuk után az aratás örömünnepét nem érik meg. Azt mások, szerencsésebbek, végzik el helyettük. Az ő lelke vergődéséből fejlik ki az első határozott és tudatos tiltakozás korának korrumpált és konventiónalis művészete ellen, egy élet energiáját fekteti bele, hogy a tespedt banálitás lomhán daráló szélmalmait megállítsa — minden egyes alkotása egy-egy hatalmas véto a a megszokott hazugság ellen — s mindössze csak annyit ér el, hogy az emberek figyelmét az eddigi hamis tájaktól elfordítja újabb horizonok felé — de az ő művészete úgyszólván áldozatul esik —

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

F. MADOX BROWN: Búcsú a hazától.

Farewell to the Fatherland

Digitized by Google

Digitized by Google

azt megértetni velük már nem tudta — csak azon keresztülgázolva jut az emberiség ifjabb követőinek, a prærafaeliták művészetének a megismeréséhez. Sőt kénytelenek vagyunk beismerni, hogy mind e mai napig is nagyon az ő érdemén alul mérnek neki a dicsőségből. Még egyszer tehát, ha modern művészetről van szó, ne feledjük Ford Madox Brown nevét!

Pedig az ő egész élete ernyedetlen és komoly művészi munkálkodásban tölt el. Sokszor kissé nyers, darabos kompositiójában — mert hiszen más szabályt nem ismer el — egész helyesen — mint azt, hogy magát minél prægnansabban tudja kifejezni — de mindig nagyszabású és jellegzetes. Színei mélyek, erőteljesek; felfogása megkapó és eleven.

Megemlítsem néhány főbb művét? Találomra: Stuart Mária halála, Cordelia Lear király előtt, — Chaucer III. Edward udvarában — A munka — Búcsu Angliától — Krisztus Péter apostol lábait mossa, stb. Ezenkívül az iparművészet terén is nagy munkásságot fejtett ki. Morrisék számára igen sok rajzot, cartont, tervezetet készített, üvegablakok, egyéb dekoratiók számára, sőt butorokat is.

Mesélik, hogy Rossetivel — midőn az aztán

Digitized by Google

csakugyan tanítványa lett — szivarskatulyákat festetett le. Így akarta belőle az akadémiai impressiókat kiirtani s csapongó lelkét egyuttal pontos positiv megfigyelésre kényszeríteni.

Midőn a «prærafaelita brotherhood» megalakult, ő abba ugyan soha be nem lépett, mert érettebb lelke már akkor meg tudta az ifjak törekvéseiben az érdemlegest a gyermekestől és mulandótól különböztetni, s mivel mindig irtózott bárminemű clique-től. Mindazonáltal állandóan a legszorosabb érintkezésben és kölcsönhatásban dolgoztak. Madox Brown eljárt a fiatalokhoz, tanácscsal, buzdítással szolgált nekik — s azok viszont mindenek felett nagyra becsülték őt.

Az 1848. év egy estéjén történt aztán, hogy három fiatal ember, a londoni Royal Academy növendékei, együtt theáztak egyikük lakásán. És — természetesen — művészetről beszélgettek. És — a mi még természetesebb — szidták az az akadémiát. Mindezek oly magától értetődő dolgok, a melyek manapság is ép úgy megesnek és napról-napra ismétlődnek, hogy bizony alig látszik érdemesnek azt az estét mint történelmi eseményt felemlíteni. S mégis, az este öltött testet a prærafaelita festészet, a mely hivatva volt az angol művészetet gyökerestül felforgatni s az

Digitized by Google

egész modern művészetre is oly nagy befolyást gyakorolni.

Ez a három fiatal legényke, a ki ezt megcselekedte D. G. Rosetti, W. Holman Hunt és J. Everett Millais volt. Tényleg ama korban az angol képírás teljesen a banalitások és conventionalismus békóiban tespedt. Jórészt meg nem értett régi mesterek szolgai utánzására szorítkozott; tárgyaiban és azok felfogásában minden eredetiség hiján, színeiben egyhangú, unalmas — technikájában kinyalt, édeskés.

A fiatalok őszinte lelkeiben lángolt a vágy, mindezzel a sok haszontalansággal szakítani és helyébe sajátos, egyéni művészi erejüket állítani oda.

Véletlenül kezükbe kerül Lasinio munkája a pisai Campo Santóról — Orcagna és Benozzo Gozzoli halhatatlan frescóiról. E képeket megpillantva, új világ nyilik meg előttük. A themák megkapó, megrendítő volta — minden egyes alak kezesetlen, meggyőző gestusa — az egészből szerte sugárzó eleven élet egyszerre betöltötte, fölemelte az ifjak lelkét: mint valami szent vállalkozás előtt, kezeik egymást keresték s ünnepélyesen megkötötték a Prærafaelita brotherhood-ot.

Czéljaikkal — vagyis inkább az odavezető

Digitized by Google

utakkal — maguk sem voltak talán egészen tisztában, csak azt érezték át egész határozottsággal, hogy lelkük benső szózatát követve, mely őket ismeretlen tájak felé vonta, szent és elementaris kötelességnek tesznek eleget. Három egymástól ugyancsak elütő egyéniség került itt össze. Rossetti az olasz, a legnagyobb poéta-művészlélek, a fanatikus apostol és lázító; Hunt, a vasszorgalmú, kitartó, bibliai mélységű; Millais, a mondain könnyedségű, ki a pictori qualitásokat tekintve csodagyerekszámba ment.

Minden visszatérés az élethez, annak jelenségeihez, az énhez, annak souverainitásához, a művészetben realismust jelent. Igy a prærafaeliták is, elődeiket tekintve, ugyancsak realisták voltak és csak később, Rossetti és Burne-Jones műveinek behatása alatt, kapta meg a prærafælita név a maga mai mystikus-romantikus mellékízét.

Sőt a realismus volt a nagy jelszó, melyet zászlajukra írtak. Szoros ragaszkodás a természethez, annak minden részletében való gondos tanulmányozása — a tárgynak, a jelenetnek minden erőltetett compositiótól eltekintő, csak olyatán való felfogása és ábrázolása, a mint az csakugyan megeshetett — tehát feltétlen őszinteség minden irányban — ezek voltak az elenged-

Digitized by Google

hetetlen előfeltételek, a melyekkel munkához láttak. Persze lelkük mélyét öntudatlanul a középkor bizarr életjelenségei és mystikus gondolatvilága töltötték be, sőt mestereiknek és példának is készséggel a középkor művészetét ismerték el.

Rögtön munkához is fogtak. Thémának kijelelték John Keats egy költeményét: Isabella, or the pot of basil. Rövid tartalma, hogy Lorenzo és Isabella megismerik és megszeretik egymást. Ez azonban nem tetszik Isabella fivéreinek, a kik Lorenzót vadászatra hívják s ott megölik. Isabellának meg azt hazudják, hogy Lorenzo dolgai után elutazott. Isabella nagy bánatba esik; egy éjjel megjelenik neki álmában Lorenzo, s megjelenti nyugvóhelyét. Isabella kisiet az erdőbe, Lorenzo tetemét kiássa, fejét levágja s egy bazsalikomos cserépbe rejti, melyet aztán éjjel-nappal öntöz könnyeivel. Bátyjai egyszer titokban elveszik tőle a virágcserepet, s annak tartalmát felfedve, bűnük tudatában világgá menekülnek, Isabella meg bánatában elsorvad.

Ennek a versnek egy-egy jelenetét kellett volna mindegyiküknek megörökíteniök. De csak Millais csinálta meg a magáét: a mint az egész középkori társaság ebédközben együtt ül az asztalnál, s Lorenzo Isabellába szeret. Hunt a helyett

Digitized by Google

megfestette «Rienzit, a ki bosszút esküszik testvére haláláért.» Rosetti meg «Szűz Mária gyermek éveit.» Mind a három képet kiállították s meglehetős sikert értek el velük. A visszahatás csak akkor kezdődött, midőn az emberek megtudták, hogy szándékosan és öntudatosan új művészi czélok felé törekszenek, s a megszokott iránynak elveikkel hadat üzennek. A præfaeliták ugyanis «The Germ» (A csira) név alatt folyóiratot adtak ki, a melyben persze nyiltan hirdették új evangéliumukat — képeiken valaki felfedezte titkos jelvényüket a P. R. B. (præfaelita brotherhood) betüket s ekkor egyszerre nekik rontott minden oldalról a közvélemény — valósággal gunyolták, üldözték őket, mintha istentelen törekvéseikkel az erkölcsi világrendet s az emberi társadalom alapköveit akarnák megingatni. Ügyük már-már veszve látszott, midőn a végső pillanatban segítségükre sietett Ruskin. Ez lánglelkével rögtön felismerte a zúgó, hömpölygő csata tikkadt, tagolatlan vészkiáltásaiból is, hogy itt az ő igéit akarja nehány fiatal tehetség győzelemre vezetni; rögtön mellettük termett tehát, s a «Times»-hoz irott két levelében védelmére kelt az új törekvéseknek; jelentőségüket, értéküket megmagyarázta. A düh alább szállt — sokan

Digitized by Google

kétkedve tekintettek körül — hátha csakugyan elhirtelenkedték volna a dolgot? Azontúl aztán mind szélesebb és szélesebb körben terjedt el ez emberek munkáinak méltánylása, czéljaiknak megbecsülése és megértése — úgy hogy manap már az újabb művészi æra megindulását az ő fellépésükkel jelezzük.

Maga a prærafaelita szövetség rövid életű volt. A termékenyítő eszme nem soká tűrhette magán ezt az ephemer sallangot. A három művész, ugyan maga mellé vett társul még nehányat, ugymint: Woolnert, a szobrászt, Stephenset, a ki aztán kritikus és író lett, Collinsont, a ki később beállt barátnak és Michael William Rossettit, a ki a körben az úgynevezett titkári teendőket végezte, majd, midőn a három első megvált tőlük, helyükbe Deverellt, Hughest és Collinsot. De mindezeknek, kisebb tehetségeik révén, az egész mozgalomban semminemű jelentékeny szerep nem jutott.

A mi őket pályáik kezdetén összetartotta, ugyanaz választotta később szét is őket: törekvéseik feltétlen őszintesége és önállósága. De szövetkezésre nem is volt többé szükség. A mag el volt vetve, a gyümölcs magától ért. Kiki haladt útján, melyet tehetsége jelölt ki neki. Rossetti pályája mint egy más világokból közénk hullott

Digitized by Google

tüneményes meteoré. Az éjszaki germán kultura által megtermékenyített délszaki latin ember produktumai oly sajátosak s magukban állók, — mint akár földgömbünkön Ausztrália faunája. Művészetének benső ihlete s érzéki ájtatossága csak igen nehezen közelíthető meg, de az idők elmúltával mind nagyobb és nagyobb világosságot fog árasztani. Igazi művész lélek. Úgy örömei, mint szenvedései első sorban ennek mélyéből erednek s forrongó képzelete aztán mind a két esetben a végletekig fokozza őket. Határozottan a legnagyobb egyéniség, hatalmában úgy, mint egyoldalúságában. Élete tragikumát még növeli szerelme. Szerelmese, majdnem minden női alakjának modellje — a Botticelli-féle női ideal feltámasztott, még törékenyebb, sensualisabb ivadéka — Miss Siddal — beteg nő volt — ki házasságuk után két évvel meghal. Rossettit, az embert, ez a csapás örökre megtörte. Túléli ugyan egy évtizeddel nejét, de álmatlanságát csak chlorallal tudja leküzdeni, szervezete megbomlik, néha visiói vannak, az embereket kerüli. Minden egyes képe újabb szenvedést és heroikus küzdelmet jelent az engedelmeskedni többé nem akaró physikummal. Csodálkozás és ámulat fog el bennünket, ha meggondoljuk, hogy mindezek daczára mégis utolsó képe

Digitized by Google

volt talán mindenek között a legszebb is! Dante álma. A szerelem angyala odavezeti Dantet az alvó vagy megholt Beatrice-hez és azt halkan homlokán csókolja. Két angyal azonközben egy föléje feszített lepelből gyöngéden virágot hullat reája.

W. Holman Hunt, a második, igazi szívós, fáradhatlan germán. Ifjúkorától fogva majdnem csökönyös kérlelhetlenséggel és kitartással halad pályáján. Minden külső mostoha körülményt, akadályt, szülői ellenkezését, nyomort, balsikert leküzd akarata erejével s ugyanez a fáradhatlan akaraterő jellemzi őt, midőn munkához lát. Ő csakugyan beváltja a brotherhood realistikus követelményeit: a legkisebb részlethez sem restell komoly és hosszadalmas természet utáni studiumot csinálni, hónapokig keres egy-egy modellt, vagy pose-t vagy világítási effektust. Nem elégszik meg munkájával mindaddig, a míg azt minden részletében a legnagyobb tökélyre nem vitte — sőt nem is becsüli képeit, a míg egy bizonyos quantum komoly munkát nem fektetett beléjük.

De nála ez a kitartó komolyság nem valami agyafúrt makacsság eredménye. Mély, komoly lelkének külső jele. Ő volt az első festő, a ki annyi évszázad után ismét tiszta, naiv lélekkel közeledett a bibliához és iparkodott keresztény

Digitized by Google

festő lenni. Ember és festő, a ki újra komolyan vette Krisztus tanítását és szenvedését; a ki Krisztusban mesterét, az ideált látja, melyet, hogy lelkének megszerezni tudjon, keményen megküzd minden kételylyel. Első nagyobb sikere után évekre Palestinába utazik, hogy ott a helyszínén, az egyszerű, zord, megszentelt helyeken kivetkeztesse Krisztusát a rennaissance reárakat pompázó sallangjaiból. Itt számol le elméjében Renan-nal s a többiekkel s világos lesz előtte, hogy a mi ellentmondó és homályos van Krisztus tanában, nem az ő hibájából az, hanem a tanítványok és követők tökéletlenségéből és fejletlenségéből. Így aztán képei persze nem lesznek hagyományos szent képek, de mindegyikük egészen új és mély symbolikus jelentőséget nyer.

Első, feltünést keltett képén «A világ világosságán» évekig dolgozott, — Krisztus, a mint lámpával kezében betér a szegény ember kunyhójába. Mózes könyvéből van véve «A bűnbak» czímű kép. Egyike a legszebbeknek «A halál árnyéka». Krisztus, mint egyszerű asztalos, munkájában elfáradva, feláll s kinyújtozódik. Szétvetett karjaival a mögötte levő falra veti a kereszt árnyékát, a mely jelenetet néma rémülettel szemléli édes anyja, Mária.

Digitized by Google

Digitized by Google

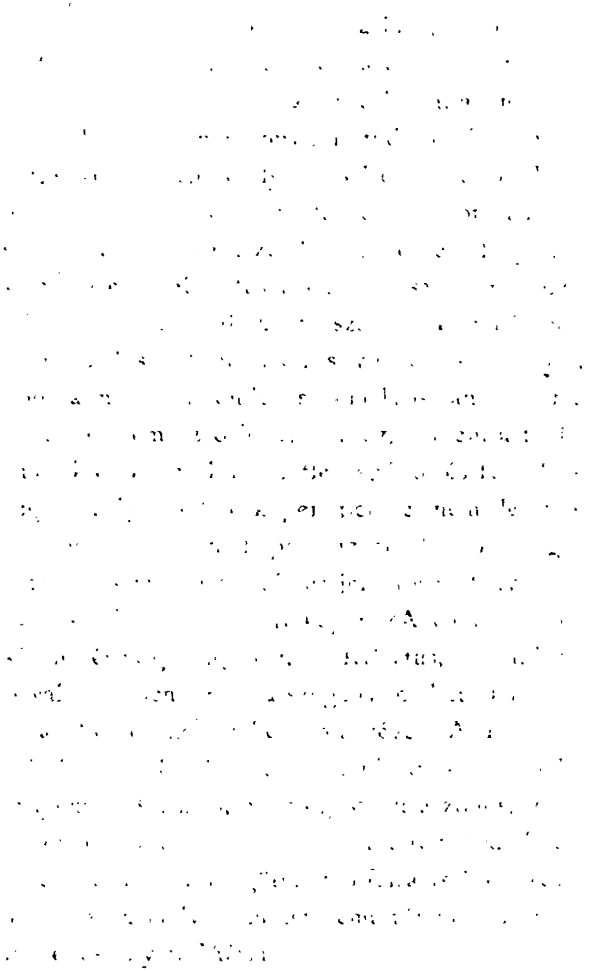

Digitized by Google

W. HOLMANT HUNT: A világ világossága.

The light of the World

Digitized by Google

Digitized by Google

A társaságban a harmadik: J. Everett Millais. Őt rendesen az ideiglenes prærafaelitának szokták nevezni. Valóságos csodagyermek volt. Már tizennégy éves korában díjakat nyert az akadémián. Mikor a «brotherhood» megalakúlt, ő piktori tudásával messze túlhaladta két társát. Viszont úgy látszik, hogy művészetük lényegét illetőleg, ő csak az ifjusággal járó fogékonyságnál fogva volt képes munkáit inkább külsőleg felfogásukkal összhangzásba hozni s ilyen értelemben megfesteni. Erre kell legalább következtetnünk későbbi képei után, a midőn az összeköttetés a többiekkel megszünt. Midőn első, már elébb említett, nagysikerű képét, Lorenzo és Isabellát festette, még nem volt húsz éves. Hunt szerint ilyen képet 20 éven alóli fiatal ember még nem festett. Ezt követte «Krisztus a műhelyben». Krisztus, atyja műhelyében játszva, forgácscsal megvérzi ujját, s édes anyja segítségére siet. Majd nehány év múlva, legpoetikusabb képe «Ophelia», a mint az ár lassanként magával ragadja s ő őrültségében gondtalanúl dalol a liliomok között. Végre a «Huguenották», melyek már jelzik az elszakadást. Közbe megválasztották Millaist a Royal Academy tagnak; felcserélhette tehát a régi P. R. B. betűket az újabb A. R. A. betűkkel. «Ez adja meg a szö-

Digitized by Google

vetségnek a kegyelemdöfést» — mondotta ekkoriban Rossetti és igaza volt. Az útak széjjelváltak, ki erre, ki arra. Lassanként egy újabb generáció csoportosúlt a mesterek köré — vagy legalább az általuk kitűzött zászló alá — de azt oly fennen lobogtatni egyikük sem tudta — egyet kivéve — Rossetti tanítványát, Eduard Burne-Jones-ot.

Burne-Jones életéről kevés a mondani valónk. Mint tudjuk, W. Morrissal együtt került az Oxford collégebe, s ott a két rokon lélek csakhamar szoros barátságot kötött. Mind a kettő ellenállhatlan vonzalmat érzett a művészetek iránt; Burne-Jones aztán odahagyta a collegiumot s elment Londonba, beállt Rossetti tanítványának. Élete a legnagyobb csendben s egyhangúságban folyt le. A prærafælita irány már rég meghódította volt az emberek lelkét, úgy hogy képeivel akadály nélkül érhetett el mindjárt eleinte nagy sikereket. Oly ernyedetlen buzgalommal és mély odaadással pingálgatott egész életén keresztül, mint akár egy XIII. századbeli barát az ő kis czellájában. Egész hosszú pályáján a legcsekélyebb ingadozás sem észlelhető. Az első percztől fogva kijelölt úton halad eltéríthetlenül, mint valami égitest, a míg a véghez nem érve, az ecset ki nem hull fáradt kezéből. Az ő alakjai

Digitized by Google

egy külön világot alkotnak, rejtélyeset, álmodozót, melyben a vad, spontán cselekvésnek úgyszólván helye sincsen. De azért mindig nagy emberi igazságokat hirdetnek nekünk. Mesterségét is nagy tökélyre vitte. Esztendőkig is el-eldolgozott egy-egy képén. Elővette, meg újra félretette, hogy az egyes festési rétegek jól kiszáradjanak s lelke is azonközben ismét teljes frisseséggel állhasson a megkezdett munka elé. Művészetének charakterében sok hasonló vonást találunk mesteréhez, Rossettihez. De mindegyikük ugyanazokat a qualitásokat fajának jellege szerint valósítja meg. Rossetti, az olasz, lángoló szenvedélylyel, sokszor tomboló, de mindig emelkedett érzékiséggel; Burne-Jones, a kelta, resignatióval, zord megadással. Mindkettőnek alakjai ugyan valami emberfölötti, mystikus életet élnek, de Rossettié tartózkodás nélkül örülnek az életnek, Burne-Jonesét meg valami sejtésszerű balsors fátyla lebegi körül és tiltja tőlük a pillanat gyönyörét.

Burne-Jonesnak ez a mély nemzeti vonása aztán még távolabb viszi őt prærafaelita mesterétől, úgy hogy kettőjükben egyéb közös nem marad, mint a technikai gondosság a részletekben, s az őszinte kifejezésre való törekvés.

Digitized by Google

Rendkívüli sikereket ért el ezenkivül iparművészeti munkáival, melyekben kora talán legnagyobb dekoratorának mutatja be magát; üvegfestményeivel, gobelinjeivel. Ezeknek kivitelét barátja Morris eszközölte, s róluk már a Morrisról szóló fejezetben beszéltem.

Felsorolok munkái közül nehányat, a nélkül. hogy még csak a legjelentékenyebbeket is mind megemlíteném. Soká foglalkozott a Gral mondával, Artus királylyal. Későbbi eredetüek: Venus tükre, Az arany lépcső, Pigmalion mondája, Szent György cyklusa, Circe bora, Szerelem a romok közt, Az irgalmas lovag, Az asszonyok Krisztus sírjánál, Cophethua király s a koldusleány stb., stb.

Hogy beszámolóm néminemüképen teljes legyen, megemlítek még nehányat a közvetlen követők és kortársak közül. Úgymint Frederik Sandyst, kit alakjának zord tragikuma jellemez, aztán Simeon Solomont és George Wilsont. Majd később W. S. Burtont. Végre az ujabb generitióban Walter Crane-t és William Bell Scott-ot. Nem mintha csak ezek a művészek álltak volna a prærafaelismushoz közelebbi viszonyban, — hiszen az egész modern angol művészet minden nyilvánulásában telítve van vele, át meg át van hatva tőle, — hanem mert csak épen egy

Digitized by Google

pár szembeszökő, flagrans példával akartam szolgálni.

*

És most, mindezek után, kérdezzük: miben áll tehát a prærafaelismus jelentősége? Mit jelent a prærafaeliták művészi hitvallása? Mit eredményezett e nehány képíró szereplése?

Ha Ruskint olvasom, megértem a művészet lényegét a modern korhoz viszonyítva, de még nem látom meg tisztán a vonatkozást s az összekötő kapcsot az ő igéje s a prærafaeliták művészete között.

Ha egyéb angol írókat nézek, úgy látom, hogy ez az egész mozgalom a modern művészetnek egy kis epizódja volt csupán.

Ha meg de la Sizeranne, a francziát kérdem, az egyszerűen lesajnálja őket, mint becsületes, de megtévelygett bolondokat, a kiknek fogalmuk sem volt az igazi művészetről.

Hol itt az igazság? Miben áll hát mégis az ő jelentőségük? És honnan van az mindezek daczára, hogy hatásuk és befolyásuk oly nagy volt nemcsak Angliában, de még a continensen is?

A művész az alkotás pillanatában mindenkor öntudatlanúl teremt. Valamint a tavaszi reggelen

Digitized by Google

a hóvirág váratlanul üti fel fehér fejecskéjét az anyaföldből, úgy fakad villámszerűen a művész lelkének talajából is művének eszméje, lényege. Hogy azonban ez a talaj előzőleg milyen hatásoknak volt kitéve, milyen megművelés alá esett, az bizonyára nem lesz közömbös a produktumra nézve. Az ember lelkében a művészet nyilvánulásai, úgy látszik egy állandó, örök törvény szerint történnek; de azért ezek a megnyilatkozások nemzetek s korok szerint mégis annyira különbözők épen a termelő talaj különfélesége folytán. Művem vissza fogja tükrözni nemcsak saját életem és őseim életének minden tanuságát — de a nemzetét is, melynek fia vagyok — s a korét, melyben születtem. Minden művészi termék tehát két alkotó elemből áll: egy állandóból, melynek értéke attól az intensitástól vagy tehetségtől függ, melylyel a kifejezési eszközön, az anyag követelményeinek legmegfelelőbben tudom az organikus harmoniát művemben érvényre juttatni; s egy változóból, mely a művészi produktumban mindenkoron kifejezésre juttatja az emberiség fejlődésének stadiumát, megismerésének fokát, világfelfogását. Ez utóbbi természetesen az emberiség fejlődésével együtt folyton változik, fejlődik.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

D. G. ROSETTI: Ecce ancilla domini.

(Latin) Behold the Handmaiden of the Lord

Digitized by Google

Digitized by Google

Az első kellék legelemibb követelménye minden művészi alkotásnak, s az emberi lélekkel vele született. A legprimitivebb vadember, a ki a lelkében élő s őt körülvevő törvényszerűséget átérzi s annak bármily alakban külső kifejezést tud adni, művész — művész a szó teljes értelmében.

A második, a változó, a mindenkori világfelfogást kifejező elemnek szükségszerű voltát az öntudatnak csak bizonyos fokáig jutott emberiség sokszor tagadta. Innen származnak pl. mind ama kétségbeejtő kisérletek, melyeket a renaissance óta az emberiség tett, hogy a görög művészetet újból felidézze.

Pedig a dolog lényege körülbelül ez: a művészi ösztön az emberben — lappangva — mindig megvan. Újabb elemi megnyilatkozásra azonban csak akkor kerül a dolog, midőn egy újabb concrét világfelfogás jelentkezik, melyben a szépet előbbi, ránk nézve már elavult formájában felfogásunkkal megegyezőnek többé nem tarthatjuk s neki új, megfelelő kifejezést akarunk adni. Látni való tehát, hogy ez a második faktor, világnézetünk s vele kapcsolatosan minden életnyilvánulásunk átalakulása és fejlődése az, a mely mindig újabb és újabb művészeteket teremt. Minél gyökeresebb és általánosabb lesz a változás világ-

Digitized by Google

felfogásunkban, annál önállóbb és eredetibb lesz a belőle fejlődő művészet is!

Tévednek tehát azok, a kik folytonosan csak a művészetnek erre az állandó elemére hivatkoznak s fennen hirdetik a «l'art pour l'art» (A művészet önczél) elvét, s ebből kifolyólag úgy beszélnek, mintha a művészetnek absolut formái is volnának. A kik ezt teszik, holt phantomot üldöznek, s jóhangzású jelszavuk mögé többnyire csak azért bujnak, mert nem mernek vagy nem tudnak világfelfogásuknak a szeme közé nézni.

Ismétlem tehát, hogy minden művészi alkotásnak, mondjuk pl. egy képnek alapfeltétele, hogy pusztán physikai megjelenésében, tehát színeiben, vonalaiban, formáiban tartalmazza az organikus harmoniát és törvényszerűséget — s hogy egyéb semmire nincsen is szüksége — de hozzáteszem és hangsúlyozom, hogy ennek a harmoniának, a művészet eme törvényszerűségének újabb megnyilatkozását mindenkor csak egy-egy újabb világfelfogás teszi szükségessé és elkerülhetetlenné. Sőt állítom egyenesen azt is, hogy a mily mértékben tudok én lelkem minden szálával eleget tenni a második követelménynek, oly arányban nő a valószinűség is, hogy egyuttal az első absolut művészi követelménynek is megfeleltem.

Digitized by Google

És ebben rejlik a prærafaeliták törekvéseinek jelentősége is, ebben a nagy termékenyítő erő, melyet az egész modern művészetre gyakoroltak. Az ő elődeik is abban a végzetes hibában szenvedtek, hogy holt phantomot üldöztek, absolut formáit keresték a szépnek — tekintet nélkül korukra, önmagukra s az egész modern világra. A prærafaeliták megfordították a tételt — intuitive felismérték a nagy axiomát, hogy életet, igazságot, a művészetnek egy újabb őszinte megnyilatkozását csak saját lelkük s világfelfogásuk legmélyéből meríthetik. Megérezték: hogy első teendőjük őszintén, egyszerűen ábrázolni azt, a mivel lelkük telítve van, semmi egyébbel nem törődve. Ha művészek ők maguk, hát művészi lesz egyuttal a produktum is. Ez volt mindenkoron minden igaz művészetnek az útja. És nem csalódtak. Az új eszmék, új gondolatok és érzések szinte maguktól öltöttek új formákat is és az emberek eleinte, mint mindig, tiltakozva, majd bámulva álltak az új, eleven, sudaras művészet előtt.

Látjuk, miként önt M. Brown történelmi hőseibe conventionális phrasisok helyett igaz emberi érzelmeket: gyülöletet, szeretetet, szenvedélyt és lemondást; látjuk mint akarja H. Hunt

Digitized by Google

vallásos képeiben egyházi dogmák és schémák helyett a vallás lényegét kifejteni, látjuk azt s, hogy miként tár ki földöntúli, dantesque szerelme világánál Rossetti egész új világokat előttünk, s mint népesíti aztán be ezt a világot Burne-Jones az ő krisztusi szeretetben átszellemült alakjaival. Ép oly souverainül teremtettek ezek is ujat a maguk nemében, mint előttük a tájképfestés terén Turner, kinek jelentőségét elsőben is Ruskin fejtette ki kortársai előtt.

Realisták voltak, vagy legalább azok akartak lenni; azt realizálták, a mit átéltek és átéreztek, s hogy ezek az átélt, átérzett dolgok egy újabb, kiszélesített határokkal biró világból valók voltak, ez adja meg épen értéküket. A vad ember csak nehány gyakorta ismétlődő természeti jelenségben fedezi fel a művészi törvényt, később az emberiség lassan-lassan minden physikai jelenséget e törvény fenhatósága alá von, végül pedig az egyes külső jelenségek közt elméjében oly kapcsolatot létesít, melynek világánál aztán az egyes eset mint ama nagy törvényszerűség symboluma jelentkezik. A fejlődés ezen harmadik phasisában a terjeszkedés vég nélküli; Fra Angelico angyalai ép oly realisak, mint Berghem vagy Cuyp tehenei, mert hiszen megismerésünk

Digitized by Google

határait nem vonhatjuk meg ott, a hol érzékeink nekünk sorompókat emelnek. Sőt inkább azokon túl kezdődik énünk legigazibb, legintimebb világa, s ha képeinket e világból veszszük is, feltéve, hogy meg tudtuk találni számukra a megfelelő külső formát, még mindig realisták maradtunk. Megismerésünk e határainak folytonos kiterjesztése ád mindig újabb és újabb tartalmat művészetünknek. E nélkül újabb művészetre szükségünk sem volna.

Ha végül még ki akarjuk emelni hogy mi is volt hát a prærafaeliták művészetében ez az új, regeneráló elem, úgy ismét vissza kell térnünk kiindulási pontunkhoz, e mozgalom főforrásához, Ruskinhez. Fel kell idéznünk Ruskin szavait, hogy a művészet sem nem száraz tanítás, sem nem hiú gyönyör, hanem megszentelt ima, mely a nagy törvényszerűségben önmagát felismerő ember lelkéből, az ő túláradó boldogságában vagy lesujtó szenvedésében előtör; a mely imára naponta szüksége van minden embernek, úgy gazdagnak, mint szegénynek, sínlődőnek és örvendezőnek egyaránt s a mely ima egyúttal az emberiség megváltása felé vezet!

Még emlékezzünk meg arról, hogy mint nemesedett meg Morris kezei között ezen eszme be-

Digitized by Google

hatása alatt a legegyszerűbb tárgy is, mint nyomta rá a művészet bélyegét mindennapi életünk legegyszerűbb, legprofánabb szükségleteire.

S akkor meg fogjuk érteni, hogy elsősorban Ruskin s a prærafaeliták voltak azok, a kik a művészetet újra visszaadták az életnek, kik a művészetet újra életképessé, modernné tették, ép oly értelemben modernné, mint hajdan a maga idejében a görög vagy középkori művészet is modern volt, azaz korának eszméit kifejező, őszinte és igaz!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DANTE GABRIEL ROSETTI: Dante álma.

Dante's Dream

Digitized by Google

Digitized by Google

Ez a könyv készült

a Franklin-Társulat nyomdájában Grasset-betükkel és a Franklin-Társulat photochromografikai osztályában előállitott duczokkal.

Sajtó alá rendezte dr. Czakó Elemér.

Budapest, 1905. junius hóban

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google